

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว

บทนำ

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมบ้านขาว เกิดขึ้นมาจากผลผลิตของโครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยใช้พื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวเป็นพื้นที่วิจัยในการศึกษา จากผลของการศึกษาในโครงการนี้ ได้ค้นพบว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนสำนึกและความเชื่อมั่นร่วมกันในวัฒนธรรม จากการสร้าง การคัดเลือก การผลิตซ้ำ การนำมาใช้ของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ในรูปของหนังสือหรือตำราที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนหลักสูตรของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญในปัญหานี้อย่างมาก ต้องการให้คนในพื้นที่ เป็นเจ้าของวัฒนธรรมตนเอง เห็นและเข้าใจการเคลื่อนไหวทางเส้นทางชีวิตที่ตนเองสร้างขึ้นและได้คัดเลือกวัฒนธรรม ในการนำมาเอามาใช้ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านสังคมวัฒนธรรมตนเองที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันและในอนาคต

หนังสือเล่มนี้ได้ออกแบบจาก จิตสำนึกและเส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ได้สร้างเส้นทางวัฒนธรรมของตนเอง เส้นทางปรับตัวของตนเองและสถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการพยายามสร้างวัฒนธรรมที่เป็นเฉพาะของตนเองจากความเป็นคนในพื้นที่เดียวกันต่อความเชื่อต่อผีตัวเดียวกัน การปรับตัวให้เข้ากับสภาพระบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นล้อมรอบตนเอง โดยเฉพาะความสำคัญของ ลุ่มน้ำชี(หลง) น้ำยังและเพื่อนบ้านเรือนเคียง ไม่ว่าจะเป็นบ้านโนนยาง บ้านหัน บ้านทรายมูล บ้านสะทอนและพื้นที่ท้องถิ่นอื่นๆที่ได้แลกเปลี่ยนทรัพยากรร่วมกัน โดยเฉพาะบ้านท่งและบ้านโคก จิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมา เป็นตัวตนของระบบสังคมวัฒนธรรม ได้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง มีหน้าที่ประกันกิจกรรมในชีวิตสังคมของคนในพื้นที่

ศูนย์กลางความคิดในหนังสือ ให้เข้าใจความคิดและความสามารถของคนบ้านขาวในการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ และธรรมชาติได้มีส่วนในการกำหนดการสร้างเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจและสังคมของคน ซึ่งผูกพันกับความเชื่อในด้านวัฒนธรรม กลายเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของคนในพื้นที่ โดยกำหนดอาณาบริเวณของวัฒนธรรมตนเองขึ้นมา นั่นคือวิถีคิดและเส้นทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นมาของผีตัวเดียวกัน

หนังสือเล่มนี้ผ่านการถ่ายทอดมาจากการสัมภาษณ์และการศึกษาชีวิต ส่วนตัวของคนในพื้นที่ สถานที่สำคัญในพื้นที่และองค์กรต่างๆที่เกิดขึ้นมาไม่เป็นทางการในพื้นที่ (สถาบันครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน) สำหรับนำมาใช้ในการศึกษา อย่างนี้นั้น ควรที่จะเอามาใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากับคนในพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อให้ผู้เรียน ได้เข้าใจปัญหาที่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันผู้ที่ถ่ายทอดและผู้ที่ขัดเกลา ควรให้ความสำคัญกับความคิดและจิตสำนึกของคนพื้นที่มากเป็นพิเศษ เพราะว่าเนื้อหาทั้งหมดเกิดขึ้นมาจากคนในพื้นที่เป็นหลักแม้ว่าจะเป็นหลักฐานจากการบอกเล่า

เนื้อหาและการรับรู้ในหนังสือเล่มนี้เหมาะกับการอ่านประกอบรายวิชานักเรียนตั้งแต่ชั้นม.1ขึ้นไป
และผู้ที่ให้ความสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง

ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย

มิถุนายน 2546

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	
บทที่1.เรามาจากไหน เราอยู่ที่นี้ได้อย่างไร	1
• ดำเนินความเชื่อและหลักฐานของเรา	1
• ความเป็นผีตัวเดียวกัน	5
บทที่2.ระบบพื้นที่ที่นำมาหากินกับการปรับตัวของเรา	13
• ระบบพื้นที่ที่นำมาหากินกับการนำมาใช้	13
• การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของผีตัวเดียวกัน	18
บทที่3.ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม	21
การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว=แขนขาของเรา)	21
➤ สังคมวัฒนธรรมของผีตัวเดียวกัน	27
• ผีตัวเดียวกันเป็นทรัพยากรที่สำคัญในสังคม	27
• ช่งคือเครือข่ายเฉพาะกลุ่มตระกูล	29
• เสี่ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร	33
การปรับตัวการใช้ธรรมชาติ	38
• การปรับตัวในระบบตลาดปัจจุบัน	46
1.การพึ่งพาแรงงานในครัวเรือน	48
2.การเข้าสู่ตลาดแรงงาน	49
3.การประกอบกิจกรรมส่วนตัว	52
4.การเป็นผู้ประกอบการ	55
5.การอพยพแรงงาน	62
➤ สังคมวัฒนธรรมของระบบตลาด	65
• การให้ที่คงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป	65
• การพึ่งพากันช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวปัจจุบัน	72
บทที่4.อนาคต:พื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว	77
➤ การผลิตซ้ำอาชีพให้เกิดขึ้น	77
➤ การคัดเลือกวัฒนธรรมที่เอาตัวรอด	81
• ช่องทางใหม่ในการระดมทรัพยากร	81

● เครือข่ายธุรกิจ

89

บทสรุป

95

บทที่ 1. เรามาจากไหน เราอยู่ที่นี้ได้อย่างไร

- ตำนานความเชื่อและหลักฐานของเรา
- ความเป็นผีตัวเดียวกัน

ตำนานความเชื่อและหลักฐานของเรา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าความทรงจำของบรรพบุรุษผู้เฒ่าโดยพ่อใหญ่พรมมา งามสง่า อดีตผู้ใหญ่บ้านขาวหมู่ที่ 15 ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้เล่าเกี่ยวความเป็นมาของบ้านขาวว่า ท่านได้ฟังการเล่ามาจากบิดาคือ นายสีหา นามสง่า อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านขาว(หมู่ที่ 3) เล่าว่า ผู้แก่ในพื้นที่ของเราได้เล่าว่า" บ้านขาวก่อตั้งโดยเฒ่าความต้อฟ้า(เป็นความต้อช้าง)และอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ได้นำพรรคพวกประมาณ 20 คน อพยพมาจากเมืองยโสธร ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิจักร¹ ที่บรรยายถึงเหตุผล ในการอพยพครั้งนั้นว่า "พวกนั้นเข้ามีช้าง(ช้าง)ซึ่งสมัยก่อนคนนิยมช้าง(ช้าง)กันหลายทางฝั่งยโสธรมันอ้ง(แน่นมาก)กันมาก ไปป่าใดคงใดก็มีแต่คนเลี้ยงช้างและอ้งกันมันแย่งกันเลี้ยง และแม่ใหญ่มะลิ งามคนทรง² ผู้รักษาเฒ่าความต้อฟ้าเป็นทายาทรุ่นที่ 5 กล่าวว่าเฒ่าความต้อฟ้า เป็นผู้สร้างอาฮาม(อาราม)ที่วัดสระโบสถ์ต้องไปเช่นไหวในเดือนสี่ดับเดือนสิเพ็ง (แรม 14 ค่ำเดือน 9)มีของเช่นไหวคือ บักพร้าซ่อม(มะพร้าว) ,กล้วยหอม,หล้าไห,ไก่ตัว

ความหมายของการอพยพในครั้งนี้คือ ไม่สามารถอาศัยในพื้นที่เดิมได้ ดังนั้นพวกเขาต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิม แต่ขณะเดียวกันการอพยพไปยังพื้นที่ใหม่ พวกเขาต้องมีหลักประกันว่าต้องอยู่รอด คือระหว่าง การที่เขาจะแสวงหาพื้นที่ใหม่ไม่อดตาย ในการอพยพครั้งนี้ จึงมีเป้าหมายที่บ้านคำบกเว้ (อำเภอสลภูมิ) ซึ่งอยู่ทางเหนือ สำหรับเส้นทางในการอพยพครั้งนี้ แต่ก่อนเป็นถนนดินเดินมาจากยโสธรมาตามถนนเลาะมาตามลำน้ำชี³ ในการใช้เส้นทางตามลำน้ำชี นอกจากจะไม่อดตายระหว่างการเดินทางแล้ว พวกเขาสามารถพบปะแลกเปลี่ยนกับคนที่ตั้งบ้านอยู่ ริมฝั่งน้ำด้วย หรืออาจพบทำเลใหม่ที่มีความสมบูรณ์ ความหมายของพวกเขาคือ มี ป่าสำหรับเลี้ยงช้างการอพยพของคนบ้านขาวครั้งนี้หมายถึงการอยู่รอดและความหวังที่จะมีชีวิตใหม่⁴ บรรพบุรุษของพวกเขาเลือกที่จะเดินทาง⁵ ตามเส้นทางเลียบบึงแม่น้ำชีมาขึ้นทางเหนือ การที่เดินทางเลียบบึงแม่น้ำ มีนัยที่สำคัญคือ เป็นการ

¹ พ่อใหญ่บัว โพธิจักร อดีตผู้ใหญ่บ้าน .อายุ 82ปี .วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2544

² แม่ใหญ่มะลิ งามคนทรง .อายุ 80ปี. วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2544

³ กำนันสิงห์ สิงห์สุว อดีตกำนันตำบลขาว.อายุ 73 ปี.วันที่สัมภาษณ์.วันที่ 1 กันยายน 2544.

⁴ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.

⁵ อ้างแล้ว.กำนันสิงห์ สิงห์สุว.

ประกันการมีชีวิตรอด กล่าวคือ ในแม่น้ำชีมีสัตว์น้ำให้กินแน่ๆ พวกเขาให้ความหมายความ
อุดมสมบูรณ์ว่า “ไปหม่อง(สถานที่)ไหนก็มีปลา มีปลาบ่ฮืด(มาก)”⁴ ดังนั้นแม่น้ำชีในความ
หมาย จึงเป็นหนทางในการอยู่รอด หากพวกเขาเดินทางเลียบไปตามน้ำชีจะไม่อดตาย
แม่น้ำชีจึงเป็น ตัวกำกับจิตวิญญาณของความผูกพันบรรพบุรุษคนบ้านขาว(ดูรูปภาพที่
1)

ในการอพยพเพื่อไปยังพื้นที่เป้าหมาย คือบ้านคำบักเว่ แต่ก่อนที่จะพวกเขาจะ
เดินทางถึงบ้านคำบักเว่ เฒ่าความญต่อฟ้าได้นำพรรคพวกแวะพักในดงๆหนึ่งติดกับลำชีหลง ดง
นั้นเป็นป่าเต็มไปด้วยต้นขาวว แต่ต้นขาววต้นนั้นใหญ่กว่าหมู่ (ต้นใหญ่กว่าเพื่อน) จึงมีม
(โค่น)ลงและนั่งกินข้าวล่อมวงได้ 20 คน⁵ พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ ดอนสูงน้ำท่วมไม่ถึง
ลักษณะรอบๆดอนมีหนองน้ำคือ หนองโนนแท่น หนองคู หนองอีเต่า หนองดงกล่าวเหล่านี้มี
ร่องเสียวเป็นตัวเชื่อมกับลำชีหลง และเป็นพื้นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ สามารถถางป่าเป็นที่นาได้
จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิจักร อดีตผู้ใหญ่บ้านได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับพื้นที่ในการ
ทำนาของคนบ้านขาววในอดีตว่า “ที่เฮ็ดนากบ่ฮืด”(พื้นที่ทำนาหาได้ไม่ยาก)และยังมีพืชที่
สามารถใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้าน เช่นมีต้นกก ที่เอามาเฮ็ดแซงกก (ใช้ทำฝาสำหรับสร้าง
บ้านในสมัยก่อน) นอกจากนั้น ทางทิศเหนือของบริเวณที่ตั้งบ้านเป็นป่าดอนลำ และทิศใต้เป็น
ดอนป่าฮัง⁶ และทางทิศตะวันออกเป็น ป่าดงค้อ และถัดไปเป็นดอนป่าจิก ซึ่งสามารถใช้พื้นที่
ป่าเหล่านี้เป็นแหล่งหาอยู่หากินได้ ไม่ว่าจะเป็นเห็ดชนิดต่างๆเช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ดปลวก เห็ด
ระโงก เห็ดไค เห็ดจิก ความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นดังว่า“ผู้ใดไปเก็บ(เห็ด)สวยก็ได้กินสวย

⁴ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.

⁵ อ่างแล้ว.

⁶ ดอนป่าฮัง เป็นสถานที่ชาวบ้านขาววใช้เป็นที่พักพิงและเผาศพ เรียกชื่ออีกอย่างว่าป่าดอนบ้าน และนอก
จากนั้นคุ่มที่อยู่ใกล้กับดอนป่าฮังเรียกแทนชื่อหมู่บ้านว่าคุ่มป่าฮัง

ผู้ใดไปเก็บแสงก็ได้กินแสง”⁶ (ใครไปเก็บสายงูก็ได้กินเห็ดสาย ไปเก็บเห็ญก็ได้กินเห็ญ) เป็นผลทำให้ เกิดการตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นมา ทำเลที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้ลำชีหลง ถือว่าเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ เป็นที่มาของน้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ลำชีหลงยังเป็นหลักประกันการยังชีพของคนในพื้นที่ ไม่สามารถหาอาหารอย่างอื่นกินได้ หรือคนบ้านขาวสามารถใช้แรงงานของตนเองแลกเปลี่ยน⁷ กับสภาพธรรมชาติเพื่อนำปลามาบริโภค นอกจากนั้นลำชีหลงจึงเป็นหลักประกันในการอยู่รอดของคนบ้านขาวในกิจกรรมการทำนา โดยการใช้น้ำในลำชีหลงสำหรับการทำนา ใช้กะใช้สระน้ำ(วิดน้ำ)เข้านา⁸ หรือหากเกิดเหตุเภทภัยพิบัติน้ำท่วมไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลเก็บเกี่ยวได้ คนบ้านขาวจะหาทางเพื่อการอยู่รอดร่วมกันของคนในพื้นที่ สามารถจับปลาในลำชีหลงไปแลกกับหมู่บ้านที่น้ำไม่ท่วม คือบ้านห้วยทราย บ้านหนองแซง โดยมีคนที่เดินทางไปแลกในครั้งนั้น พร้อมกันมีอ้ายจันทา อ้ายบุญมา ในตอนนั้นต้องเอาของไปแลกตลอด เอาปลาไปแลกกับเขา ตอนนั้นเอาดาว(อุปกรณ์จับปลา)หย่อนลงใส(ที่ไหน)ก็ได้ปลา⁹

คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวบ่งบอกตัวตนผ่านการซึ่งผ้าห่ม มีความเชื่อว่า คนบ้านขาวต้องซึ่งผ้าห่มเป็น และบ้านขาวเป็นบ้านที่ตั้งก่อนบ้านอื่นในละแวกนั้น หลังจากนั้นคนจากบ้านขาวได้ขยายขยายไปตั้งบ้านหนอง บ้านสะทอน บ้านโนนแพง และสำหรับบ้านอื่น มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายญาติพี่น้องที่ไปแต่งงาน หรือเครือข่ายในรูปแบบเสีย และใช้บริเวณวัดสระโบสถ์เป็นศูนย์กลางของพื้นที่วัฒนธรรม ใช้เป็นที่ประกอบพิธีการในงานบุญบั้งไฟ และใช้หนองคูเป็นสถานที่จุดบั้งไฟร่วมกันในบ้านต่างๆในพื้นที่วัฒนธรรม ซึ่งแต่ละบ้านจะนำบั้งไฟของตนเองมา ประเพณีบุญบั้งไฟนี้จะต้องจัดโดยบ้านขาวเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญบั้งไฟยิ่งใหญ่มา ชาวบ้านขาวต้องต้อนรับแขกต่างบ้าน จะมีการทำข้าวหมก ข้าวหมาก เหล้ายาปลาบั้ง จัดเดือนมิถุนายน ถือเป็นวันนัดพบญาติอยู่ที่ไหนก็ต้องกลับมาพี่น้องมารวมกัน คนให้ความสำคัญ ถือเป็นโลกของคนบ้านขาว¹⁰ ทุกบ้าน จะเอาบั้งไฟมาจุดที่หนองคูชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องจุด(บั้งไฟตรงนี้) เป็นที่เจ้าปู่ได้มอบหมาย ต้องจุดตรงนี้ (ดูภาพที่ 2 ประกอบ)

นอกจากนั้น ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวในอดีตมีอุดมการณ์เกี่ยวกับ การมองตนเองเป็น คนบ้านนอกไม่สามารถทัดเทียมได้กับคนในเมือง และบ่งบอกให้คนบ้านขาวต้องอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ดังเห็นได้จากเรื่องเล่าในพื้นที่ เรื่อง"กาในเมืองกับกาบ้านนอก " กาในเมืองฉลาดกว่า กาบ้านนอก"มีใจความว่า "กาในเมืองกับกาบ้านนอกเป็นเสียวกัน กาในเมือง

⁶ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.

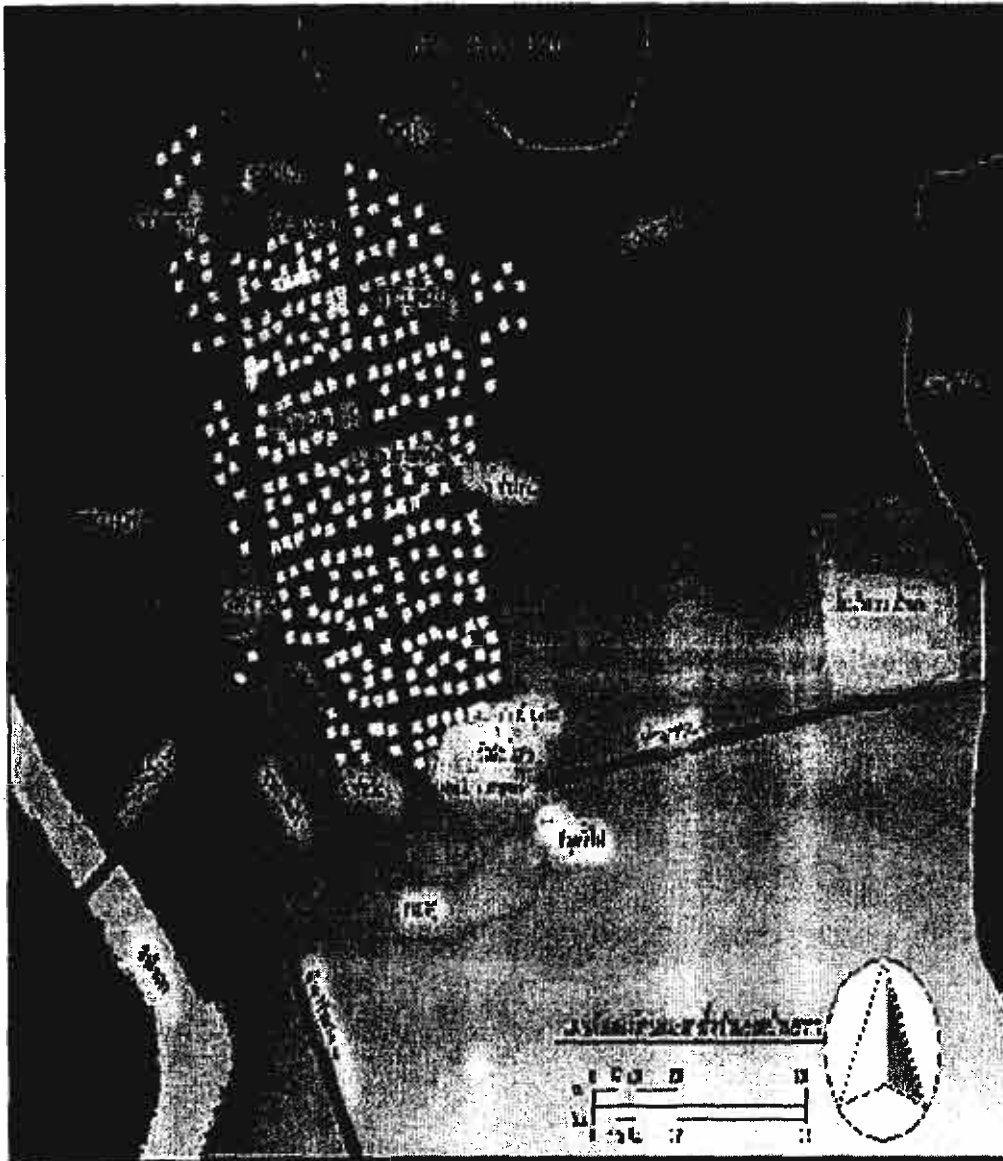
⁷ หลวงปู่หนู วัดอินทรวาส.อายุ 76ปี . วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2544

⁸ ยายชี วรรณพฤดี .อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์.วันที่ 10 สิงหาคม 2544

⁹ อ่างแล้ว.หลวงปู่หนู วัดอินทรวาส.

¹⁰ กำนันสถาพร รอสณา อายุ 45ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ .วันที่ 10 สิงหาคม 2544

รูปภาพที่ 2. ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านขาว

ยากคัก(ลำบาก)กว่าจะได้กิน กาบ้านนอกอยู่บ้านนอกยากคัก(ลำบาก)กว่าจะได้กินอยากกินปู
กินปลาต้องไปหากิน อยู่ในเมืองก็ไปซื้อโลด(อยากกินอะไรก็ซื้อ) บัดนี้ต่างคนต่างคิด(คิด)ตรง
กัน อ้ายกาในเมืองก็สีมายาม(เยี่ยม)กาบ้านนอก อ้ายกาบ้านนอกก็สีมายามอ้ายกาในเมือง และ
มาพ้อกัน(เจอกัน) กลางทาง กาในเมืองถามกาบ้านนอกว่า "โตหัวดีแล้วบ โตคิด(คิด)จังได้
(อย่างไร)สีไปอยู่ในเมือง" กาบ้านนอกตอบว่า "เฮา(เรา)ก็หนึ่งในตองอูแล เพิ่นก็บอกว่าเฮาก็ผู้
หนึ่ง " พอดีหว่าง(ระหว่าง)ทางก็ผ่านลานเกี้ยวข้าว เห็น เฒ่าเพิ่นไปยามลอบยามไซ(ถูกลอบกู้

ไซ)ปิ้งปลาตำ(รอ)ลูก ปิ้งอยู่กลางนา อ้ายกาในเมืองถามกาบ้านนอกว่า "ครั้นว่าโตหัวดีกว่าเขา เฝ้านั้นปิ้งปลาอยู่ไปเอามากินไป กาบ้านนอกว่าสิไปเอาจึงได้(จะไปเอาอย่างไร)ก็เฝ้านั้นเฝ้าอยู่ ก็ครั้นว่าไซหัวดีหนักหนา(ไหนว่าหัวดีหนักหนา) กาบ้านนอกได้ยินจึงขึ้น(อย่างนั้น) ก็บินไป ตรง ๆ เฝ้านั้นเห็นก็ตก(คว้าง)ค้อนใส่กาบ้านนอกก็บินกลับมาเว้า(พูด)กับกาในเมืองว่า "เจ้าสิให้ ูกไปตาย เกือบถูปรอด(จะให้เราไปตาย เกือบไม่รอด) กาในเมืองก็บอกว่า "มึงอยู่หม่องนี้(มึงรอ อยู่ที่นี่)กูจะไปเอามาให้กินเบิง(กูจะไปเอามาให้กินให้ดู)กาบ้านนอกพูดว่า "มึงไปเอาได้ครั้นจะไม่ ถูกค้อน"(มึงไปเอาเลยถ้าไม่ถูกค้อนขว้าง) กาในเมืองก็บินข้ามไปประมาณเส้นหนึ่ง เฝ้านั้นก็ตก กับค้อนเล่มหนึ่ง(คว้างค้อนไป1อัน) เฝ้านั้นก็รีบไปเก็บค้อน กาในเมืองก็กลับมาเลือกเอาปลา เอามาให้กาบ้านนอกกิน กาบ้านนอกจึงยอมรับว่ากาในเมืองหัวดีกว่ากาบ้านนอก ต่างคนต่าง แยกกลับไปยังบ้านของตน"¹¹

ความเชื่อที่เกิดขึ้นมา การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่ไม่เหมือนในพื้นที่อื่นๆ กำหนดวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีความเชื่อในศูนย์กลางของวัฒนธรรม ได้บ่งบอกความหมายของคนพวกเดียวกันหรือคนบ้านเดียวกันในอาณาบริเวณสำนึกร่วมกันของสมาชิกที่เกิดขึ้นมาอย่างชัดเจน แต่ไม่ได้บ่งบอกความหมายของเขตแดนเป็นอย่างอื่น เป็นสิ่งที่บ่งบอกตนเองในเชิงหลักฐานที่เกิดขึ้นมาของพื้นที่ ให้รับรู้ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว

ความเป็นผีตัวเดียวกัน

คนที่ตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มนั้นมาจาก ความเป็นรากเหง้าเดียวกัน กลุ่มตระกูลเดียวกัน ทำให้คนในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นญาติพี่น้องกันหมด¹² เช่น บ้านขาวจากคำบอกเล่าของกำนันสิงห์ สิงห์สุโว(อดีตกำนัน)จะมีกลุ่มตระกูลดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า"มีผีตัวเดียวกัน"¹³ มีตระกูลใหญ่ดังนี้ ตระกูลน้าบัณฑิตย์,ตระกูลพฤกษชาติ,ตระกูลวรรณพฤกษิต,ตระกูลโพธิจักร ตระกูลนามบุญลือ,ตระกูลนามสง่า,ตระกูลสาระพล,ตระกูลภูมิฐาน,ตระกูลสาระบิล ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิจักรที่ว่า "คนเว้า(พูด)กันเอ็น(บอก)กันเป็นหมู่เดียวกัน พวกเดียวกัน ผีตัวเดียวกันมันมีพี่น้องอยู่จุ่มนี้แหละเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยมากะเอ็นผู้นั้นไปอ้อง(ร้อง)ผี อ้อง(ร้อง)สงให้"¹⁴ หรือในบ้านหันจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านหันกล่าวว่า "คนบ้านหันอพยพมาจากบ้านขาว บ้านหนองบัว จากโคราชก็มา ที่มาเพราะเป็นเขย ตระกูลใหญ่ ๆ ของหมู่บ้านมีไม่ค้อยมาก อย่างตระกูล สิทธิศาสตร์ ,บัวขาวลา"¹⁵

¹¹ อ้างแล้ว.หลวงปู่ หนู วัดอินทรวาส .

¹² อ้างแล้ว.กำนันสถาพร รอดเสนา

* ผีตัวเดียวกัน หมายถึงเป็นผีคนเดียวกันคือเป็นเครือญาติกัน ผีตัวเดียวกันคือลูกพี่ลูกน้องกัน เคารพผีตัวเดียวกัน

¹³ นายสิงห์ สิงห์สุโว.บ้านขาว.อายุ72ปี.วันที่สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2544.

¹⁴ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิจักร .

¹⁵ นายทองดี บัวขาระ.อายุ 60ปี. บ้านหัน. วันที่สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ 2545.

คนบ้านขาวอยู่บนพื้นฐานความเป็นผีตัวเดียวกัน ยึดถือการนับถือผีทางผู้หญิง คือ เมื่อแต่งงานกันให้นับถือผีทางผู้หญิง ลูกที่เกิดมาจะเป็นผีตัวเดียวกัน กับผู้ที่เป็แม่ เห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่พรมมาได้ว่าว่า “ครั้นแต่งงานกันแล้วฝ่ายแม่หญิงก็ต่างหากผู้ชายก็ต่างหาก แม่หญิงแต่งงานเขาก็ว่าเจ้าโคตรทางเฮนั่นแหละมา ผู้ชายเพิ่นก็เอิ้นเจ้าโคตรทางเฮนั่นแหละ”¹⁶ สอดคล้องกับคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ ที่เล่าเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวว่า “แม่เป็นน้องเป็นเอื้อยกันแล้วบาทนี้ลูกเกิดมากจะเป็นเชื้อเป็นสายผีตัวเดียวกัน”¹⁷ หรือเห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่จิ้น แห่งบ้านสะทอนที่ได้คลี่คลายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ผีตัวเดียวกันของตนเองกับแม่ใหญ่เกษร โพธิจักรแห่งบ้านขาวว่า “ผีตัวเดียวกัน กับแม่ใหญ่เกษร แม่ใหญ่ทางผีเป็นน้องเป็นอ้ายกัน ใกล้กัน แต่ก่อนมันกะอยู่บ้านขาวแหละส่วนมาก คือนาอยู่ฝักะเลยย้ายกันมาอยู่ดอนนี้”

ธรรมชาติของคนบ้านขาวยึดถือผีตัวเดียวกัน หากเมื่อเผชิญวิกฤติในชีวิตประจำวัน ทำให้คนในช่งเดียวกันให้ความช่วยเหลือกัน โดยพวกเขาใช้ความเป็นสมาชิกในเครือข่ายผีตัวเดียวกัน เป็นทรัพยากรพื้นฐานในการเอาตัวรอด ดังเห็นได้จากคำบอกเล่าของ ยามะลิที่ได้กล่าวถึง ประสบการณ์การใช้เครือข่ายผีตัวเดียวกันของตนเองว่า “ผีตัวเดียวกันคือ ชุมเดียวกันอยู่มาจั่งซีหะพี่น้องกันกะขอกันกินบได้ชื่อคือเดียนี ข้าวบฮอด มันบ่มปากกบปากอั้งยิมนำเพิ่น(แม่ของผู้ให้สัมภาษณ์)มา หลายอยู่ให้ยิมเป็นขาว(ยีสิบถึง)”¹⁸ ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ ที่ได้เล่าถึงประสบการณ์ของการใช้เครือข่ายทางสังคมรูปแบบผีตัวเดียวกันของตนเองว่า “การเป็นผีตัวเดียวกันนอกจากอึ้งอึ้งฮ้างฮ้างเพิ่นกะช้อยเวียกช้อยงานกันไป เวียกงานแต่ก็มีแต่ดำไฮดำน่า ผีตัวเดียวกันกะไปชอย เหมือนมิงงานบุญงานบวชก็ไปเหล่กัน ไปเหล่ที่เหลาห้องเหลาผู้ฮักผู้แก่ ผีตัวเดียวกันกะไปเหล่ ห้องเอื้อกันก่อน แล้วจึงไปเอิ้นพี่น้องทางพ่อทางแม่ สีเอาบุญเด้อไปเอาบุญ นำกันช้อยสีเอาบุญบวชช้อยมาเหลาเจ้าเด้อ ฮอดมือเพิ่นกะมา เอาหมอมมาเพาะกันแล้วช้อยเอ็ดอยู่เอ็ดกิน จนงานแล้ว ห่อข้าวต้มข้าวหมก”¹⁹ และปัจจุบันคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวเมื่อเกิดวิกฤติการณ์น้ำท่วมในปัจจุบันเช่นปี พ.ศ. 2544 น้ำท่วมนานกว่า 4 เดือน ทำให้คนในพื้นที่ต้องแก้ไขปัญห พวกเขาได้คัดเลือกใช้วิธีการเอาตัวรอดตามแบบที่บรรพบุรุษที่เคยใช้ และประสบความสำเร็จ ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ตนเองมีอยู่ไปตามเครือข่าย เมื่อเกิดวิกฤติแก่คนในพื้นที่วัฒนธรรมครั้งนี้ได้สร้างความยากลำบากในการเอาตัวรอด คนในพื้นที่จะให้ความหมายว่า “น้ำท่วม ข้าวบได้เกี่ยวจักตัน”²⁰ จากพื้นฐานของผีตัวเดียวกัน ถือว่าเป็นความเฉพาะของคนที่นี่ไม่เหมือนกับคนในท้องถิ่นอื่น ซึ่งความเป็นอดีตที่ผ่านมาหลายร้อยปี คน

¹⁶ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

¹⁷ แม่ใหญ่ที่ หมุนลี.บ้านขาว.อายุ 72 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2545.

¹⁸ แม่ใหญ่มะลิ จาคนทรง.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

¹⁹ แม่ใหญ่ที่ หมุนลี.บ้านขาว.อายุ 72 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2545.

²⁰ แม่ใหญ่เกษร โพธิจักร.บ้านขาว.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2545.

บ้านขาวใช้รูปแบบความเป็นเครือญาติเชื้อเดียวกันนี้ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่พรมมาที่กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “ผีตัวเดียวกันกะชอยกันแม่นการแต่งงาน มีหยังกะมีเฮ็ดแนวอื่น แต่ก็ปลุกเฮือนปลุกชานจังซี แต่ก็บ่ได้มีช่างจ้งซุกมือนี้ดอก เอ็นพีห้องไต่บ้านนี้แล้ว ผู้ผีตัวเดียวผู้อยู่ใกล้กะเอ็นมาชอยกัน แต่ก็มันแม่นเฮือนมุงหญ้ามุงแฝก บาทนี้กะไปหากันไปเอากลอน(กลอนไม้มามุงหญ้า ไม้อยู่ดงป่าแดง ใกล้บ้านใหม่ ชุมพรแบกไผแบกมันผู้ 9 ลำ 10 ลำ)ความสัมพันธ์ในบ้านเป็นผีตัวเดียวกัน ครั้นถ้าแย่งที่ดินที่ดอนกะหาเผ่าหาแกไปไว้กัน ผู้เคยอยู่ผู้เคยอยู่จักไปไว้กันฝังหลักฝังแดนเท่านั้นแล้ว”²¹ ว่าเครือข่ายไม่มีความหมายของความสัมพันธ์ที่เป็นหุ้นส่วน แต่เป็นความหมายของการไม่ตัดขาดจากสายเลือดได้ ดังนั้นการช่วยเหลือทางเครือข่าย ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องทำมากกว่าความรู้สึกในความผูกพันกันในความสัมพันธ์ทั่วไป ถ้าไม่ให้ความช่วยเหลือในสายเลือดเดียวกันแล้ว อาจจะถูกลูกหลานของตนเองไม่ให้ความนับถือในอนาคต ในขณะเดียวกันไม่มีจิตวิญญาณของผีตัวเดียวกันด้วย จากจุดนี้ได้แสดงให้เห็นว่าการใช้เครือข่ายทางสังคม เหมือนเป็นการพยุห้ผีตัวเดียวกันคงอยู่ ให้มีการปรับตัวได้ในพื้นที่มากกว่าความหมายของการช่วยเหลือปกติที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ดังนั้นหากกิจกรรมใดๆ เดียวไม่สามารถทำได้ จำเป็นที่ต้องเรียกร้องให้คนอื่นเข้าร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของผีตัวเดียวกัน

นอกจากนั้น ความเป็นผีตัวเดียวกัน นำมาใช้ต่อการปรับตนเองเข้ากับพื้นที่ธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรก โดยสามารถบ่งบอกอาณาบริเวณของตนเองออกมา

การใช้พื้นที่ทำมาหากินตามระบบธรรมชาติร่วมกันของคนในบ้านขาว บ้านหัน บ้านหนอง บ้านโนนยาง โนนแพง และบ้านทรายมูล เขตแดนที่แสดงออกมาในประวัติศาสตร์ของผีตัวเดียวกัน จากการศึกษาพื้นที่ทางวัฒนธรรมของบ้านขาว เป็นพื้นที่ที่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบธรรมชาติที่ง่ายในการทำมาหากิน เป็นพื้นที่ที่สามารถสนับสนุนความเป็นอยู่ของกลุ่มคนในการอพยพครั้งนั้นได้ง่ายและสะดวก มีอาณาเขตในการบ่งบอกตนเองดังนี้

๑ ทิศเหนือของบริเวณที่ตั้งบ้านเป็นป่าดอนลำ และทิศใต้เป็นดอนป่าฮัง* และทางทิศตะวันออกเป็น ปาดงค้อ ปาดอนลำ ปาดงยาง ปาดงทรายมูล ปาโนนหนามแท่ง และถัดไปเป็นดอนป่าจิก

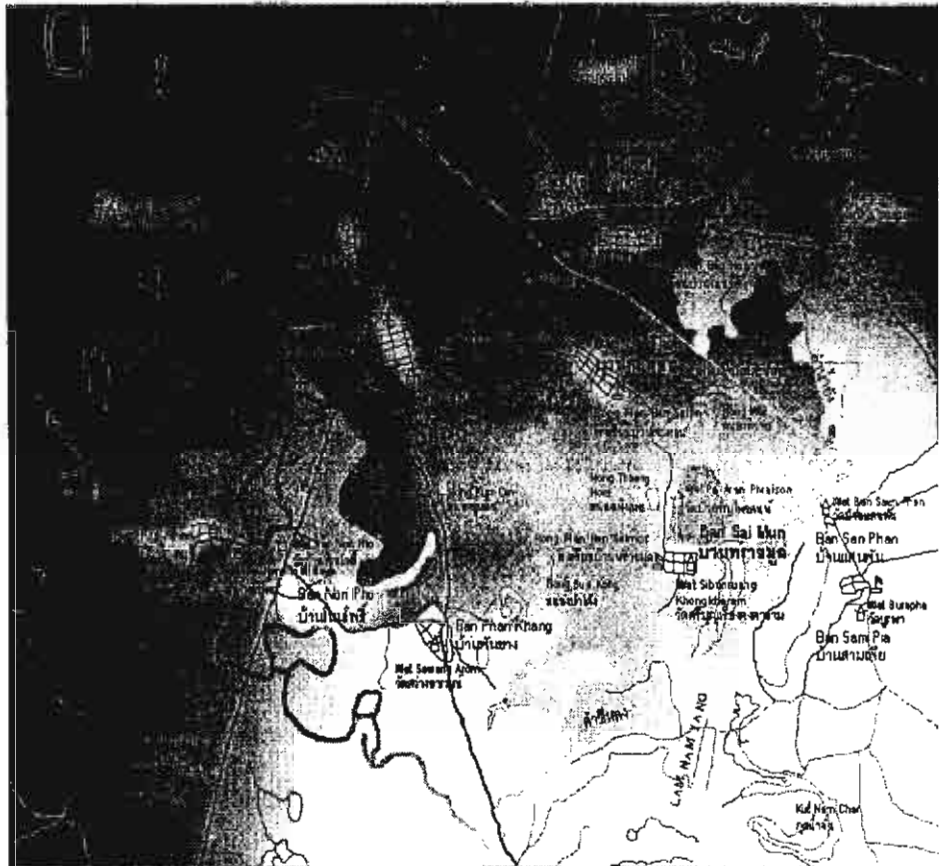
๒ ลำชีหลง ลำน้ำยัง หนองโพนแท่น หนองชุมดิน หนองอีเตา หนองคู หนองไผ่ หนองกุดตากลำ หนองนาแซง หนองบัวโค้ง หนองเหิงเหย หนองแซ่ น้ำช้างใหญ่ น้ำช้างเจ้าจอม(ดูภาพวาดที่ 3.)

²¹ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

* ดอนป่าฮัง เป็นสถานที่ชาวบ้านขาวใช้เป็นฝังศพและเผาศพ เรียกชื่ออีกอย่างว่าปาดอนบ้าน และนอกจากนั้นคุ่มที่อยู่ใกล้กับดอนป่าฮังเรียกแทนชื่อหมู่บ้านว่าคุ่มป่าฮัง

ในขณะที่เดียวกันก่อให้เกิดค่านิยมที่ให้การยอมรับในท้องถิ่น ว่าพื้นที่ทำกินตาม
ธรรมชาติเป็นเสมือนศูนย์กลางวัฒนธรรมของค่านิยมระบบสังคมต่อเรื่อง สิทธิทั่วไปของผิตัว
เดียวกัน ตลอดจนทั้งความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือการนำมาซึ่งการ
สื่อสารด้วยกันภายในพื้นที่ในความหมายนี้ที่แสดงออกมา

รูปภาพที่ 3 อาณาบริเวณพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาว

- ลำน้ำยัง,หนองโพนแพง,หนองขุมที่ดิน,หนองอีเตา,หนองคู,หนองไผ่,
หนองกุดตากล้า,หนองนาแซง,หนองบัวโค้ง,หนองเหิงเหย,หนองแซ้
- ดอนเจ้าปู่บ้านขวาว,ศาลเจ้าปู่มหัศจรรย์,ศาลเจ้าปู่วัดน้อย,ศาลหลวงปู่เกาะ,ศาล
เฒ่าควาญต่อฟ้า,ป่าดอนเต่าไห,ป่าดอนลำ,ป่าดงยาง,ป่าดงทรายมูล,ป่าโนนหนามแท่ง,
วัดอินทรวาส,วัดสระโบสถ์,วัดธรรมประดิษฐ์,น้ำซ่างใหญ่,น้ำซ่างเจ้าจอม,น้ำซ่างวัด,
(ดูตามรูปภาพที่ 3)

การรับรู้ความเข้าใจทางจิตใจที่ผ่านระบบพิธีกรรม หรือการบวงสรวงที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือสถานที่ที่เป็นสุสานของไทยเขา หรือการนำมาซึ่งเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจหรือนำมาซึ่งในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อการประกันการดำเนินชีวิตของตนเองให้สอดคล้องกับการปรับตัวกับพื้นที่ที่เข้ามาหากินนั้น

๐ดอนป่ายัง ,วัดสระโบสถ์,ดอนปู่ตา,ศาลปู่ตา,ศาลปู่วัดน้อย,ศาลหลวงปู่เกาะ, ศาลเจ้าควาญต่อฟ้า,หนองคู,หนองโพนแท่ง,หนองอีเตา,หนองชุมดิน,ลำชีหลง (ดูภาพที่.3)

คนในพื้นที่มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับการปรับตัวชีวิตในแต่ละวันตามยุคสมัยของการเอาตัวรอดของตนเอง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ทำมาหากินอยู่ คนในพื้นที่สร้างวัฒนธรรมต่อเพื่อนบ้าน(ดูภาพที่4 ประกอบ)ในการพึ่งพาอาศัยกันของความเป็นคนบ้านทุ่งร่วมกับบ้านโคก ไข่ข้าว ผ้าไหม ผ้าขาว ปลา ปลาแดก ผ้าแพรอีโป้(แลกข้าว) และสิ่งที่บ้านขาวไม่สามารถผลิตเองได้จากในอดีตได้แล้วว่า

- **บ้านโนนโพธิ์** ในความหมายของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว เป็นความหมายของสถานที่ ที่สามารถเอาของที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเองไปแลกกับสิ่งของที่ตนเองไม่มี ซึ่ ยางชีผสมระหว่างน้ำมันยางกับชีชี จากต้นจิก ,ต้นรัง,เอามาทำให้หมุ่น(ละเอียด)แล้วเอาผ้าขาวมากรองเอาแต่ที่ละเอียด²²

- **อำเภอหนองพอก ผากชี ผากอาจสามารถ** คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวต้องพึ่งพาคนจากบ้านเหล่านี้จะเดินทางครั้งละประมาณ 3-4 คน จะเอาเหล็กมาแลกกับผ้าแพรอีโป้ แลกข้าวและปลา²³

- **บ้านสามเพี้ย,บ้านแสนพัน** เป็นความหมายของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว เป็นบ้านโคกบ้านดอน เมื่อคนในพื้นที่ประสบปัญหาวิกฤติการณ์ สามารถพึ่งพาได้เช่น บ้านทรายมูลจะเดินทางข้ามน้ำไปยังเพื่อไปแลกกับข้าวโดยเอาปลาแดก ปลุก ถั่วดินปลุกแดงเครือ (แดงที่เลื้อยตามดิน) แดงค่าง(แดงที่อยู่คอนโด) ผักบัว เพื่อเอาไว้สำหรับแลกข้าวนอกจากนั้นยังมีปลาแดกปลาอย่าง คราวละ 9-10 ปี²⁴

- **บ้านนาคำ, บ้านคำแดง**เป็นพื้นที่สามารถใช้เป็นพื้นที่ในการใช้ไม้ เนื่องจากบ้านเหล่านี้ตั้งของดงป่าแดง เพื่อใช้ไม้ในการสร้างบ้าน ระยะทางความไกลในความหมายของคนบ้านขาวคือ **ไปกินข้าวฮาย(ข้าวกินในตอนสาย)ในป่าในดง**²⁵ และความหมายของคนบ้านทรายมูลให้ความหมายที่ชัดเจนไปกว่านั้น คือดงป่าแดงนอกจากเป็นแหล่งใช้ไม้แล้วยังเป็น

- สถานที่ในการประกันความอยู่รอดด้วย **เนื่องจากเป็นที่ที่มี ป่า(หัวมัน)หลาย ในปืดปีอยากสามารถไปเก็บมาต้มข้าวได้**²⁶

- **บ้านหนองสูงหนองโอ(ผู้ไทยกาฬสินธุ์)** เป็นพื้นที่ที่คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวพึ่งพาในลักษณะเอาปลาไปแลกกับฝ้ายดอกมาใช้ในการทอผ้า²⁷

²² อ้างแล้ว.หลวงปู่หนู วัดอินทนิवास

²³ อ้างแล้ว

²⁴ ยายทองนาค สารีแสน.อายุ75ปี. วันที่สัมภาษณ์ 1 กันยายน 2544

²⁵ นายสิงห์ทอง สาระพล(อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9).อายุ 73 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2544

²⁶ อ้างแล้ว.ยายทองนาค สารีแสน.

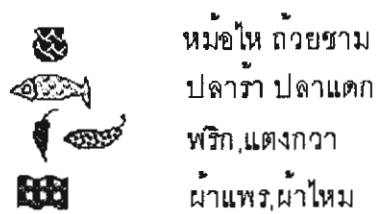
²⁷ อ้างแล้ว

ประวัติศาสตร์ของสังคมวัฒนธรรมบ้านขาว ได้บอกตนเองออกมา พยายามส่งผ่านว่า มีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่น เป็นลักษณะการพึ่งพากันระหว่างท้องถิ่น โดยมองบ้านอื่น ๆ เป็นการให้การยอมรับ ความรัก การดำรงอยู่ร่วมกัน ในขณะที่การปรับตัว ดูได้จากความหมายที่สะท้อนออกมาในจิตสำนึก การเล่าถึงบรรพบุรุษของตนเอง จากการที่มีทำเลที่ตั้งบ้านอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม ทำให้การปรับตัวในการประกอบอาชีพของคนบ้านขาวในต้องประกอบอาชีพทำนา ข้าวเหนียวหรือการปลูกยา หม่อนหากไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ตามฤดูกาลหรือการจับปลาแม่น้ำแปรรูปเป็นปลาแดก ส้มปลา ซึ่งมีความสำคัญมาก

เนื่องจากสภาพการดำรงอยู่ในไร่การควบคุมพลั้งธรรมชาติ กิจกรรมที่คนบ้านขาวทำเพื่อประกันความอดอยาก กิจกรรมของคนบ้านขาว จะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้นน้ำเป็นตัวกำกับ และเป็นตัวกำหนดว่า ในฤดูกาลผลิตนี้จะได้ผลผลิตหรือไม่ หากพวกเขาไม่ได้รับผลผลิต นั้นหมายถึงการดำเนินชีวิตในฤดูกาลผลิตต่อไป จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นในการทำนาของคนบ้านขาวจะมีความพยายามสร้างประเพณี ความเชื่อ(โลกทัศน์)เพื่อเป็นการประกันในการทำนาและสร้างความมั่นใจให้กับตนเอง ปรากฏออกมาในรูป การเลี้ยงผีตาแฮกนา* ประเพณีบุญบั้งไฟ* เป็นต้น และเป็นการปรับตัวของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ที่จะต้องพึ่งพาต่อระบบธรรมชาติ การเพิ่มการระดมแรงงานกันในหมู่ เพื่อเป็นการประกันความอยู่รอดของตนเองจากระบบธรรมชาติที่ไร้การกำกับ ซึ่งตนเองไม่สามารถกำหนดได้

* เลี้ยงผีตาแฮกนา ต้องเลี้ยงทุกปีต้องเลี้ยงวันพุธ ในเดือน 6 คำพูดในการเลี้ยงผีตาแฮก "พ่อใหญ่แฮกย่าแฮก ปู่แฮก เอย มากินเสียเต๋อ ลูกหลานสิไปนา" ต้องทำก่อนซิงต๋านาต้องเลี้ยง อาหารที่เลี้ยงมี 3 อย่าง คือ 1. ไก่กุ่ม(ไข่ต้ม) 2. บักเขือขื่น(มะเขือ) 3. ไก่การแบ่งนี้แบ่งตามว่าตาแฮกนา(ผีบรรพบุรุษตนเองชอบอะไร) นอกจากนั้นในการเลี้ยงผีตาแฮกนี้จะมีการเสี่ยงทายจากไก่ที่เอาไปเลี้ยงว่าจะได้เกี่ยวหรือไม่ได้เกี่ยว และเมื่อเอาข้าวขึ้นบ้านก็ต้องเลี้ยง เนื่องจากพวกเขา ถือเป็นเรื่องที่สามารถทำให้พวกเขาทำนาและได้เก็บเกี่ยวนาไม่ล้ม น้ำไม่ท่วม ฝนไม่แล้ง หากปฏิบัติไม่ถูกเขามีความเชื่อว่าผีตาแฮกมาค้นท้องหรือบางครั้งอาจ"เอ็ดให้ควย หลังแข็งปิ่นหญ้า" พอแก่ก็เขา

* เดือน 7 บุญบั้งไฟ จะทำโดยพระในวัดสระโบสถ์เป็นแกนนำชาวบ้านมาช่วยทำบั้งไฟกันบริเวณวัดงานบุญบั้งไฟถือเป็นงานที่มีความสำคัญต่อคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวมากคือเป็นงานร่วมกันของคนในพื้นที่ จัดเดือนมิถุนายน ถือเป็นวันนัดพบญาติอยู่ที่ไหนก็ต้องกลับมา ฟิน้องมารวมกัน คนให้ความสำคัญถือเป็นโลกของคนบ้านขาว ทุกบ้านรอบๆจะเอาบั้งไฟมาจุดที่หนองคู ชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องจุด(บั้งไฟตรงนี้) เป็นที่สำหรับบูชาเจ้าปู่ เป็นที่เจ้าปู่ได้มอบหมาย ในอดีตบริเวณที่จุดบั้งไฟจะมีเสาเป็นๆไม้ต้นใหญ่สูง

ประวัติศาสตร์ของคนบ้านขาว เป็นประวัติศาสตร์ของกลุ่มผีเดียวกันในการปรับตนเองเพื่อเข้ากับธรรมชาติ และเป็นการหาตัวรอดของตนเองตามฤดูมรสุมที่ มาเยือนในแต่ละครั้งของฤดูกาลผลิต สภาพของพลังธรรมชาติในพื้นที่ ที่มีบทบาทอย่างมาก เป็นพื้นฐานที่สำคัญ ทำให้คนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาวมีมุมมองปัญหาในการเอาตัวรอดในกิจกรรมที่สร้างพื้นฐานให้กับชีวิตความเป็นอยู่ ผ่านเครือข่ายของความใกล้ชิดภายในเครือญาติของตนเองเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการสร้างบ้านเรือน ใช้ความเป็นเครือญาติคือ เป็นผีตัวเดียวกัน เป็น ป่อมปรากการ หรือ มีพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมภายในครัวเรือน เป็นพื้นที่เป็นของตระกูลผีเดียวกัน

บทที่ 2. ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการปรับตัวของเรา

- ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการนำมาใช้
- การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของผีตัวเดียวกัน

ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการนำมาใช้

พื้นที่ทำมาหากินตามระบบธรรมชาติของพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว เป็นปัจจัยที่ช่วยต่อการปรับตัวของคนในพื้นที่ สามารถประกันการยังชีพและอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ กล่าวคือ

คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว เลือกทำเลที่ตั้งบ้านอยู่ใกล้ลำชีหลง ถือว่าเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ และเป็นที่มาของน้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ลำชีหลงยังเป็นหลักประกันการยังชีพของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวหาก ไม่สามารถหาอาหารอย่างอื่นกินได้ หรือคนบ้านขาวสามารถใช้แรงงานของตนเองแลกเปลี่ยน²⁸ กับสภาพธรรมชาติเพื่อนำปลามาบริโภค นอกจากนั้น ลำชีหลงเป็นหลักประกันในการอยู่รอดของคนบ้านขาวในกิจกรรมการทำนา โดยการใช้น้ำในลำชีหลงสำหรับการทำนาโดยใช้กะใช้สระน้ำ(วิดน้ำ) เข้านา²⁹ หรือหากเกิดเหตุเภทภัยพิบัติน้ำท่วมไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลเก็บเกี่ยวได้ คนบ้านขาวจะหาทางเพื่อการอยู่รอดร่วมกันของคนในพื้นที่ สามารถจับปลาในลำชีหลงไปแลกกับหมู่บ้านที่น้ำไม่ท่วม คือบ้านห้วยทราย บ้านหนองแซง โดยมีคนที่เดินทางไปแลกในครั้งนั้น พร้อมกันมีอ้ายจันทา อ้ายบุญมา ในตอนนั้นต้องเอาของไปแลกตลอด เอาปลาไปแลกกับเขา ตอนนั้นเอาดาง(อุปกรณ์จับปลา)หย่อนลงใส(ที่ไหน)ก็ได้ปลา³⁰(ดูในรูปที่ 4)

ความหมายนี้คือ สามารถจับปลาได้อย่างเหลือเฟือเพื่อไปแลกกับบ้านอื่นที่ไม่ได้เผชิญชะตากรรมเดียวกัน นี่เป็นการยืนยันว่าลำชีหลงคือ หลักประกันการอยู่รอดของคนบ้านขาวเป็นเลือดเนื้อ ชีวิต และจิตวิญญาณ หากขาดชีหลงนั้นหมายความว่า ความเป็นคนบ้านขาวต้องตาย พวกเขาจึงรู้สึกหนาวร้อนต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำชีและพยายามรักษาแม่น้ำชีให้อยู่คู่กับบ้านขาว ประกอบกับพื้นที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง โดยเฉพาะบริเวณดอนวัดสระโบสถ์ เป็นบริเวณดอนใหญ่และสูงในบ้าน แม่น้ำจะท่วมหนักขนาดไหนน้ำก็ไม่ท่วม เช่นในประวัติความเป็นมาของบ้านขาวถือว่าเป็น วิฤตติการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่เกิดขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2521 ว่าเป็นน้ำท่วมที่หนักที่สุดตั้งแต่ตั้งบ้านมาเลยก็ว่าได้ จากคำบอก

²⁸ อ้างแล้ว. หลวงปู่หนู วัดอินทนิवास.

²⁹ ยายชี วรรณพฤติ .อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์.วันที่ 10 สิงหาคม 2544

³⁰ อ้างแล้ว. หลวงปู่หนู วัดอินทนิवास.

เล่าของยายซี³¹ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า“น้ำท่วมครั้นนั้นคนต้องไปอยู่ในดอนวัด มีคนอยู่เยอะทั้งคนบ้านสะท้อน กุดแซ่ กุดเรือ โพธิ์ชัน โพธิ์ตาก โนนยาง โนนแพง บ้านเลาะ (แถว)นี้ น้ำท่วมหมด บ้านอยู่บได้ไปอยู่ดอนวัดกันหมดทั้งวัว ทั้งควาย(ควาย)เอาข้าวจากบ้านมารวมกันกิน ข้าว(นา)เสียหมด” จึงถือได้ว่าดอนวัดสระโบสถ์ เป็นศูนย์รวมของคนบ้านขาวและจากการดอนวัดเป็นที่สูงที่สุดในเขตพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว โบสถ์ของวัดสระโบสถ์ถือเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ของบ้าน เมื่อไปทำนาเมื่อหันกลับมาทางบ้านจะเห็นโบสถ์และได้ยินเสียงระฆังที่แขวนอยู่ที่ริมหลังคาโบสถ์ เป็นคำบอกเล่าของนางหนู³² และนอกจากนั้น คนบ้านขาวยังใช้ที่วัดเป็นที่พูดคุยปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้าน บริเวณศาลาการเปรียญของวัดจึงสร้างอย่างใหญ่โต นอกจากใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังใช้สถานที่นี้เป็นสถานที่ประชุมด้วย โดยจะมีการเคาะเกราะเพื่อเรียกคนบ้านขาวมาประชุม³³

จากลักษณะดังกล่าว ทำให้พวกเขาตัดสินใจเลือก ลักษณะภูมิประเทศที่ว่านี้เหมาะสำหรับการเป็นพื้นที่ตั้งบ้าน ถือเป็นที่ที่ในใจ คือเป็นทำเลที่เขาอยู่แล้วไม่ตาย ง่ายต่อการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ จึงถือเป็นทำเลมีความปลอดภัย จากภัยพิบัติจากธรรมชาติที่พวกเขาไม่สามารถจะควบคุมได้ จึงตั้งบ้านขึ้นในบริเวณดังกล่าว และเรียกว่าตนเองว่า“คนบ้านขาวใหญ่” เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนในอดีตได้ปรับตัวให้เข้ากับระบบธรรมชาติของพื้นที่ในเวลานั้น โดยผ่านการเรียกชื่อหมู่บ้านตามชนิดของไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่ เป็นการกำหนดสัญลักษณ์ของพื้นที่ที่ตนเองอาศัยออกมา ดังนั้นจิตสำนึกของสังคมบ้านขาวในเวลานั้น จึงเป็นการเรียนรู้ ทำความเข้าใจและปรับตัวเข้ากับธรรมชาติที่ตนเองอยู่อาศัย และสามารถนำธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง

ในช่วงแรกๆของการตั้งบ้านขาว มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานคนสูงมาก จึงเป็นปัจจัยผลักดันให้คนในพื้นที่ ต้องร่วมแรงงานอย่างเข้มข้น เพื่อปรับตัวของคนเข้ากับสภาพธรรมชาติที่เป็นอยู่ ในช่วงเวลานั้น เช่น การถางป่าเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับสร้างบ้าน ในระยะแรกให้ความหมายคือ เป็นการสร้างกระท่อมน้อย ต่อมาจึงขยายขยายมาสร้างบ้านรูปทรงที่เรียกว่า บ้านเรือนเกย สร้างวัดสระโบสถ์ ตั้งหลักบ้าน (มเหศักดิ์) ศาลปู่ตา ต่อมาหลังจาก คนเพิ่มมากขึ้น จึงขยายออกไปทางเหนือไปจรดดอนปู่ตาและทางใต้ติดกับวัดสระโบสถ์ เป็น 3 ช่ง(คุ้ม³⁴ บ้าน)คือ 1.ช่งกลางบ้าน(หมู่ที่ 4) 2. ช่งฮ้องหอ(ช่งใต้)(หมู่ที่ 3) 3.ช่งปู่ตา(ช่งเหนือ)(หมู่ที่ 5)³⁵ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวของบ้าน(ออกเรือน)ไปตั้งบ้านใหม่ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ในบริเวณดอนบ้าน เพิ่มมากขึ้นขยายเป็น ช่งบ้านน้อยหัวแมว และช่ง

³¹ อ้างแล้ว.ยายซี วรรณพฤดี .

³² นางหนู สารพหล .อายุ 53ปี .วันที่สัมภาษณ์. วันที่ 10 สิงหาคม 2544

³³ กำนันสถาพร รอสณา อายุ 48 ปี. วันที่สัมภาษณ์. วันที่ 10 สิงหาคม 2544

³⁴ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิ์จักร.

³⁵ อ้างแล้ว.กำนันสิงห์ สิงห์สุโว.

วัดน้อย ช่งน้ำช่างใหญ่(ขยายตัวจากการรวมแรงงานในหมู่บ้านขุดน้ำสร้างเนื่องจากเมื่อคนมากขึ้นน้ำไม่พอกินพอใช้ จึงระดมแรงงานในหมู่บ้านบ้านละคน เพื่อขุดสร้างขึ้นช่างใหญ่อยู่กลางบ้านเป็นสร้างสำหรับดื่มกิน(เป็นน้ำที่กินแซบ)

จึงเรียกบ้านแถวนี้ว่าช่งน้ำสร้างใหญ่³⁶ ช่งหนองโนนแท่น ช่งหนองชี้ควย(เป็นหนองที่อยู่ใกล้กับหนองโนนแท่น เป็นสถานที่ชาวบ้านเอาควายมาเลี้ยง มีหนองน้ำขนาดเล็กที่ควายลงนอน) และทางทิศใต้บ้านขยายตัวไปจนถึงวัดสระโบสถ์เป็นช่งสี่ฐาน และประมาณปี พ.ศ.2521 ขยายตัวตั้งช่งโนนสวรรค์ ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ **พื้นที่สาธารณะชาวบ้านใช้ทำสวนปลูกพืชผัก** เช่นปลูกยาสูบ,พริก หัวหอม กระเทียม,หอมหัวใหญ่ ปลูกไว้กินเอง(เอ็ดกิน)โดยจะปลูกในช่วงหลังหน้านา คือ ช่วงเดือน 11-12 ช่วงหมดฝน นำน้ำมาจากหนองอีเตา หนองคู ปลูกผัก³⁷ บ้านขาววตั้งเป็นตำบลในปี พ.ศ. 2457 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมี จารย์ปักชา(ขุนขาว ชันธวัช)เป็นกำนันคนแรกของตำบลขาว

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ชาวบ้าน ได้นำมาใช้ในกิจกรรมชีวิตประจำวันดังเช่น หนองคูเป็นสถานที่สำหรับจัดพิธีกรรมต่างเช่น การทำประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ที่พักผ่อนลักษณะรอบๆจะเต็มไปด้วย ต้นแก สามารถใช้ประโยชน์ได้โดยการเอากิ่งที่หักของต้นแก เอามาทำฟืนหรือเอามา เผาถ่านซึ่งทุกบ้านจะมีเตาถ่านของตนเอง การเผาถ่านเป็นการประกันว่าในฤดูฝนที่จะมาถึง สามารถมีเชื้อเพลิงใช้เพื่อประกันการอยู่รอดของตนเอง นอกจากนั้น ต้นแกยังใช้เป็นแหล่งอาหารคือ เป็นที่เหยี่ยวมัดแดงการเหยี่ยวมัดแดง จะเหยี่ยวมัดแดงในความหมายของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวคือ **หลังจากฝนตกฟ้าร้องมดแดงจึงจะเป็น ไช้**³⁸ และเป็นที่ปลูก(เลี้ยงครั้งสำหรับใช้ในการย้อมผ้าและ เข้าด้ามเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ และเป็นสถานที่เลี้ยงวัว ควายของชาวบ้าน³⁹ และ**พื้นที่สาธารณะชาวบ้านใช้ทำสวนปลูกพืชผัก** ก็จะใช้ในการปลูกผักใช้หลังจากหน้าทำนา ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำการเกษตร เช่นการปลูกพืชผักภายในหมู่บ้าน เช่น หอมบั่ว ผักกาด กระเทียม ปลูกยาสูบ(ยาเส้น)พันธุ์พื้นเมือง,พริก,หอมหัวใหญ่ ปลูกไว้กินเอง(เอ็ดกิน)โดยจะปลูกในช่วงหลังหน้านา คือ ช่วงเดือน 11-12 ช่วงหมดฝน นำน้ำมาจากหนองแซ่ อีเตา และหนองคู⁴⁰หรือหนองแซ่ ที่เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของบ้านทรายมูล ปลูก ถั่วดินปลูกแดงเครือ(แดงที่เลื้อยตามดิน) แดงค่าง(แดงที่อยู่คอนโค) ผักบัว เพื่อเอาไว้สำหรับแลกข้าว⁴¹

³⁶ อ้างแล้ว

³⁷ อ้างแล้ว

³⁸ อ้างแล้ว.หลวงปู่หนู วัดอินทรวาส.

³⁹ นายไพบูลย์ สาระพล.อายุ 53 ปี .วันที่สัมภาษณ์. 10 สิงหาคม 2544

⁴⁰ อ้างแล้ว

⁴¹ อ้างแล้ว.นางทองนาค สาริแสน.

สำหรับหนองโนนแท่น หนองอีเตา หนองคู ในอดีตเป็นหนองที่เชื่อมกันหมด เป็นหนองที่ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันของเครือข่ายทางสังคมของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว คือ ใช้เป็นสถานที่สำหรับแข่งเรือสรวง ใช้บริเวณมีร่องน้ำเรียกว่าร่องปลาป่า เป็นที่แข่งเรือสรวง เป็นเรือขนาด 40 คนพาย ระหว่างหมู่บ้านในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวจะแข่งตอนน้ำแก่งมาท่วม (น้ำชีไหลมายังชีหลง) และยังใช้เป็นแหล่งน้ำในการดับไฟในอดีตไฟไหม้ในบ้านขาวบ่อย เช่นเมื่อประมาณปี พ.ศ.2440 เกิดไฟไหม้ใหญ่ในบ้านขาว เนื่องจากสภาพเป็นพื้นที่โล่ง เกิดไฟไหม้จากนอกหมู่บ้านบริเวณที่นาใกล้เข้ามาในหมู่บ้านคนในหมู่บ้านก็ช่วยกันดับไฟ มีการตัดต้นกล้วยโยนใส่กองไฟเพื่อดับไฟและใช้น้ำจากหนองบ้าน(หนองโพนแท่น)⁴²

นอกจากนั้น น้ำชีหลงยังใช้เป็นสถานที่ในการทำพิธี บุญเดือน 5 ตกก่อประทายที่ทำดินทรายฝังลำนํ้าชี มีการสงน้ำพระ กอทองทรายปักธงเหลือง ลดน้ำหอมลงบนกองทราย เพื่อแสดงถึงการพยายามเข้าเป็นส่วนหนึ่งกับระบบธรรมชาติที่พวกเขาใช้หรือบรรพบุรุษพวกเขาเคยใช้ นอกจากนั้นในที่นา คนบ้านขาวจะมีจากคำบอกเล่าของคุณยายสุดว่า “การไปนาเดินไปตามฮ้อง(ช่องทางเดิน)หาบข้าว หาบฟางมาจากทุ่งนาระหว่างทางไปนาก็จะเก็บไม้พินตามทางมาด้วย จะมีกกไม้แก กกหูลิง จะเดินกันไปตามฮ้อง(เส้นทางเดิน) ประมาณ 4-5 คน(นางสุด,แม่ใหญ่พา แม่ใหญ่ดาวและผู้ให้สัมภาษณ์) และในนาจะมีการปลูกฝ้ายระหว่างเดือน 5-6 ปลูกมอนเอามาเลี้ยงไหม ดันคามเอามาย้อมสี ดันไฟ ปลูกผักที่ใช้กินเช่น หอมบัว พริก และ มีการปลูกเถียงนาไว้สำหรับนอน”⁴³ จากการบอกเล่าเพิ่มเติมจากพระครูโสภณ เสด คุณ เกี่ยวกับสภาพการทำนาของคนบ้านขาวในอดีตว่า”การทำนามีแต่พอกินกับอีด(อดอยาก) นามีน้อย ตามที่นามีต้นแก ต้นสะเดาดันไฟ กกหว้า กกตาลมีป่าชุกตามที่นามีเห็ดผึ้ง เห็ดขอนขาวให้เก็บ ในการเก็บเห็ดได้เลือกผู้ชายผู้หญิง ม่วน(สนุก)ผู้ได้หลาย(มาก)ก็แบ่งให้ผู้ที่ได้น้อยเก็บพอกินในแต่ละมือ(วัน)”⁴⁴ ดังนั้นการไปที่นาของคนบ้านขาวจึงมีความหมายมากกว่าการไปทำกิจกรรมการทำนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการไปเพื่อหาสิ่งอุปโภค,บริโภคที่จำเป็นในการดำรงชีวิต นอกจากนั้นการไปที่นายังเป็นการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารถึงชะตากรรมร่วมกันระหว่างคนในบ้าน เนื่องจากการไปที่นาต้องเดินทางออกไปนอกบ้านก็จะมีพบปะเพื่อนบ้านของพวกเขาตามฮ้อง

ในอดีตที่ผ่านมาไม่กี่สิบปี เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและค่านิยมในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์เกิดขึ้นมาคือ (ดูภาพที่3ประกอบ)

⁴² อ้างแล้ว.หลวงปู่หนู วัดอินทรวาส.

⁴³ ยายสุด นามบุญลือ.อายุ 81 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2544

⁴⁴ อ้างแล้ว.หลวงปู่หนู วัดอินทรวาส.

1.หนองโพนแท่น ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาว เป็นหนองบ้าน มีร่องเสียวต่อมาจาก ลำชีหลงบริเวณนี้ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำนา ,การจับปลา เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการดับไฟไหม้ หมู่บ้านขาว ในปีพ.ศ. 2441 นอกจากนั้นยังใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวงในอดีต หนองโพนแท่นจะตอดติดกันกับหนองอีเตา และหนองคู ปัจจุบันได้ตัด ถนน รพช.สายเสลภูมิ -โพธิตากผ่าน เมื่อปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์ ทำเป็นสวนสาธารณะที่ตั้งอนุสาวรีย์ขุนขาว

2.หนองคู ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาว เป็นหนองกว้างและยาวล้อมบ้าน ในอดีตใช้เป็นแหล่งน้ำในการปลูกผัก ปลูกยาสูบ คนบ้านขาวสามารถลงไปจับปลาและสัตว์น้ำได้ ใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวง บริเวณรอบใช้เป็นที่เลี้ยงวัวและควาย และบริเวณริมน้ำมีต้นแก ใช้เป็นไม้ฟืนและเผาถ่าน และเป็นต้นไม้ที่ใช้ในการปลูกครั้งในอดีต เป็นสถานที่สวยที่สุดในบ้านขาวใช้เป็นสถานที่พักผ่อน เป็นสถานที่ใช้ในการจุดบั้งไฟ แต่ปัจจุบันใช้ประโยชน์ได้น้อยลง เนื่องจากการขุดลอก โดย ร.พ.ช. เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ทำให้ลึกและแคบ ไม่สามารถลงไปได้ ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์ ทำเลหนองเปลี่ยนแปลงไป มีผักตบชวา เนื่องจากกลายเป็นหนองน้ำที่ไม่ไหล

3.หนองอีเตา ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาวอดีต เป็นหนองกว้างระหว่างหนองโนนแท่นและหนองคู ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งน้ำในการปลูกผัก ปลูกยาสูบ คนบ้านขาวสามารถลงไปจับปลาและสัตว์น้ำได้ ใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวง บริเวณรอบใช้เป็นที่เลี้ยงวัวและควาย และบริเวณริมน้ำมีต้นแก ใช้เป็นไม้ฟืนและเผาถ่าน ปัจจุบันถูกถมเมื่อปี พ.ศ. 2535 เพื่อสร้างบึงน้ำมัน และสร้างถนน ทำให้น้ำไม่ไหล และเหลือเนื้อที่เป็นหนองน้อยลงเกือบจะไม่มี

4.ช่องเสียว ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาว ในอดีตใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำนา โดยสระ(ตัก)น้ำเข้านาโดยใช้กระชั (อุปกรณ์ในการสระน้ำ เอาไม้ 3 อันมาผูกเป็น สามเหลี่ยมแล้วใช้ไม้ไผ่สานเป็นกะปอมสระน้ำเข้านา) นอกจากนั้นยังใช้เป็นที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายของคนบ้านขาว เมื่อมีการขุดลอกช่องเสียวเมื่อ ปี พ.ศ. 2538(ทำฝายน้ำล้นกันลำชีหลงที่บริเวณท่าดินทราย) เพื่อทำเป็นคลองส่งน้ำทำให้ร่องเสียวมีความลึกมากไม่สามารถลงน้ำได้

5.หนองลุ่ม(อ่างเก็บน้ำบ้านสะทอน) เป็นสถานที่จับสัตว์น้ำและใช้น้ำในการทำนาและเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย บริเวณทางทิศเหนือเป็นพื้นที่ป่าหรือที่เรียกว่าป่าดอนแฮดใช้เป็นป่าช้าของคนบ้านสะทอน

จากจุดนี้ เราเห็นถึงสภาพของพื้นที่ทำมาหากินในระบบธรรมชาติดังกล่าวของพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ด้านหนึ่งเป็นปัจจัยบวกที่เกื้อหนุนในการบรรลุกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ แต่ในด้านกลับกันสภาพดังกล่าว กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการปรับตัวของคนในพื้นที่เพื่อความอยู่รอดจากในสภาพพื้นที่ทำมาหากินของระบบธรรมชาติ โดยเฉพาะความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นมาจากภัยธรรมชาติ จากข้อจำกัดดังกล่าวนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเขาเหล่านั้นต้องสร้างเส้นทางวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา เพื่อการปรับตัวที่ง่ายต่อการบรรลุสร้างความเป็นอิสระจากระบบธรรมชาติ

การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของผีตัวเดียวกัน

ประวัติศาสตร์การเรียนรู้การใช้พื้นที่ของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวคือ การใช้ที่นาหรือที่ซื้หลงในชีวิตประจำวันต่อการพึ่งพาธรรมชาติเป็นอย่างดี เพื่อเอาตัวรอดจากระบบธรรมชาติที่ไร้การกำกับ บรรพบุรุษของพวกเขาได้สร้างวิธีการปรับตัวจากสภาพพื้นที่ทำมาหากินดังกล่าว โดยการอ่อนน้อมปรับตัวเข้ากับระบบพื้นที่ทำมาหากิน ดังนั้นจึงส่งผลให้คนในพื้นที่ถูกกำกับโดยฤดูกาลผลิต ค่อนข้างกลมกลืนกับธรรมชาติ มีระบบผีในพื้นที่คอยกำกับกิจกรรมในการดำเนินชีวิต ดังเห็นได้จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ได้เล่าว่า "คนสมัยแต่กี้เพิ่นหย่านผีหย่านหยั่ง มักไปเป็นหมู่กัน"⁴⁵ จากสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นตัวกำกับควบคุมการใช้โดยพวกเขาเชื่อว่า "หม่องไค่เป็นโพนเขาวามีผีเสี่ยงผีที่โพนเอาข้าวลิบเฮาหยิบประจอกเอาให้เพิ่นเท่านั้น"⁴⁶ ดังนั้นคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้สร้างเกราะป้องกันภพภัยดังกล่าว ความหมายของคนในพื้นที่คือ ป้องกันภพภัยกะมีแต่เอาบุญจั่งซี่แหล้ว บุญเบิกบ้านบุญคุ้ม ถือผีถือสา ผีบ่อนใดมาต้องคนกะนำเสี่ยง ป้องกันเจ้าของไว้อยู่ กะจั่งว่าไค่ไปเสี่ยงไปเกือ เจ็บท้องเจ็บไส้หักไม้เพิ่นกะว่าเพิ่นมาต้อง กะควดออกกะไปเสี่ยงเพิ่น แต่กัมันเด็กน้อยไฮ่นะ กะว่าต้องกะไปเสี่ยงมันกะเขา ผีเขากะว่าผีโป่งผีทำนาไฮ่นานาแหละมาต้องนาผู้ใดอยู่ใกล้โพน กะมาต้องกะต้องไปควดผี ไทเอือนไปควด ป่าเลาคองสาปหายาคองกิน สิม่าต้องลูกต้องหลานแล้วไปฮอดมือเสี่ยงจะไปเสี่ยงดอก ให้ดีให้งามแต่มีอันนี้ต่อไปดีมีอันอื่น บ่ถือดีหมูปับให้เขาเดียน"⁴⁷ การเรียนรู้การใช้พื้นที่ธรรมชาติทำมาหากินของคนบ้านขาว จึงเป็นความหมายของการเฝ้าเฝ้าเฝ้าได้กินข้าวกินน้ำ กะดีเสี่ยงจัวเสี่ยงคว"⁴⁸

ดังนั้นการใช้เป็นพื้นที่ ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เพื่อเอาตัวรอดจากระบบธรรมชาติที่ไร้การกำกับ โดยการใช้พื้นที่นาในการปลูกข้าวแล้ว นอกจากนั้นพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ ใช้ในการปลูกพืช ที่มีความจำเป็นที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งยังใช้เป็นที่ทำนาปลูกข้าวด้วยตลอดทั้ง ยังใช้เป็นสถานที่ เป็นแหล่งอาหารที่คนในพื้นที่ใช้ตามฤดูกาล และสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เห็นได้จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ได้เล่าถึงการใช้พื้นที่นาของคนบ้านขาวว่า "เพิ่นกะมีแต่ถางมีแต่ถางใส่คามใส่ฝ้าย ปลูกบักแตง ปลูกบักพริก ปลูกคาม ทามคุดหนองเสือ แต่ก็มันเป็นป่าบ่มีผู้ใดเอ็ดดอก เป็นทามเป็นป่าอยู่แต่กั มันเป็นที่ดำที่ลุ่มมันเป็นน้ำท่วม บ่เอ็ดนาบ่มีผู้ใดเอ็ด เพิ่นกะไปจองเอาถางไปหยั่งเอาคุดเอาหยั่งปลูกปลูกยังยามแล้ง ไปเก็บเห็ดฝอยอยู่คุดหนองเสือมีแต่ป่าบักทัน บ่มีไฮ่บ่มีนาคน"⁴⁹

⁴⁵ แม่ใหญ่ ทุมณี.บ้านขาว.อายุ 72 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2545.

⁴⁶ แม่ใหญ่เมลิ งามทอง.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545

⁴⁷ อ้างแล้ว.

⁴⁸ อ้างแล้ว.

⁴⁹ อ้างแล้ว. แม่ใหญ่ ทุมณี.

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่ไพบูลย์ สาระพล ที่เล่าเกี่ยวกับการใช้พื้นที่นาของตนเองว่า “แต่ก็มันบ่ค่อยมีสา มีก็ส่วนน้อยที่สุด มันก็เอาออกบ่ได้ครันมีแล้ว นอกจากสืใช้กระ ปิป ใช้เชือกดึงทั้งสองคน มันลำบาก ครันสา ครันมีบ่อ แต่ก็พื้นใช้กระโซ้ วิตน้ำนำหนองบ่ใหญ่ หนองน้ำนาอัน ไปสา 2คน3 คน นี่แล้ว บางเทือกก็กันคันทนา นำนาเจ้าของ มีแม่อยู่ กับหม่วยายสอน(แม่ใหญ่เกษร)สาปลาหน้านา ครันได้ปลามา แล้วก็เอาไว้ถ้ำกิน เอามาเอ็ดปลาแตก ได้ปลาพอได้กินเฮา แบ่งกันคุ่มน้องเอื่อนกันไป เอ็ดน้ำกัน แบ่งปลาครึ่งกันเลย ไปสาปลาหน้านาเจ้าของชื่อ ๆ มันเป็นไฮนา หม่องนั้นมันลึกกว่าหมู่น้ำมันขัง”⁵⁰ หรือแม่ใหญ่เกษร ที่เล่าเกี่ยวกับการใช้พื้นที่นาในการเลี้ยงเป็ด ที่เล่าว่า “อีพ่อพื้นเลี้ยงเป็ด กะไล่เลี้ยงเป็ดนำท่งนา นำทามคุดหนองเสือ”⁵¹

สำหรับพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชลห การใช้พื้นที่ในอดีตคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ได้ใช้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในพื้นที่ทั้งในยามปกติ และเมื่อเกิดวิกฤติขึ้นภายในพื้นที่ “ไปหม่อง(สถานที่)ไหนก็มีปลา มีปลาบ่อด(มาก)”⁵² จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ได้เล่าว่า “ที่ดินเลาะซีหลงสาเป็นเดินไว้ เป็นป่าไว้ถ้ำเลี้ยงงัวเลี้ยงควยใช้ปลูกผักปลูกหญ้า ปลูกยาปลูกผักพริก ปลูกผักแดง”โดยบริเวณพื้นที่ซีหลง”ในสมัยโบราณกะไปหาหอยโข่ง มันแข่งกะไปหาทามเลาะซีหลง ปลูกแดงนำซีหลง”⁵³ และมีการใช้พื้นที่บริเวณซีหลงในการจัดพิธีกรรม ว่าทำดินทรายแต่ก่อนเขาเอาพระมาสรงน้ำที่นั่นพระก็ไปฉันท้าวที่นั่น ทำดินทรายตกปะทายที่นั่น ทำกองปะทายขึ้นแล้วก่อไปสรงพระ พระก็ไปสวดทำกองแหลมเหมือนกุ่มข้าว เอาผ้าเหลืองเสียบไม้ไปเสียบรอบกองทรายก็สรงที่นั่นมันเป็นประเพณี ทุกวันนี้ไปทางห้วยปาก ทางห้วยปากน้ำมันลดทีละครั้งเขาสร้างฝายแล้วฝั่งเราก้อบั้นปะทายทางเก่าน้ำเยอะไม่มีที่ไป” นอกจากนั้นยังได้เล่าถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณซีหลงของคนบ้านหันว่า “บ้านหันก็บั้นโอ่งปากพื้นที่ใช้แลกข้าวเหมือนโอ่งมังกรเหมือนกัน เอาดินจากซี(ดินเหนียว)มีบ้านหันและบ้านแห่ที่ทำ ขุดเอาดินเหนียวมาตำเอาไม้มาทำสากทำใช้สากนวดดี ๆ (ใช้ดินอย่างเดียว)บั้นเสร็จแล้วก็เอาเข้าเตา เรียงแถวใช้ไฟคัง เอาไปแลกทางกาฬสินธุ์ ใส่แพล่องมาตามน้ำซี เตาของบ้านแห่อยู่ใกล้ซี ก็เอาขึ้น บ้านหันเตาไม่ใหญ่เท่าบ้านแห่ ตอนนีไม่ทำครก โอ่ง ถ้วยแล้วเพราะ น้ำซีไม่ลดสูงอยู่ตลอด ตั้งแต่มีเขื่อนน้ำซีไม่ลดซักครั้ง เจ้าของที่ดินที่ต่อกับฝั่งซีเขาไม่ให้ เพราะถ้าขุดแล้วน้ำมามันจะเซาะดินพัง ตอนนีเลิกบั้นหมดแล้ว”⁵⁵

⁵⁰ พ่อใหญ่ไพบูลย์ สาระพล.บ้านขาว.อายุ 54 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁵¹ แม่ใหญ่เกษร โพธิจักร .บ้านขาว.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁵² พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.บ้านขาว อายุ 82 ปี .วันที่ 18 สิงหาคม 2544

⁵³ อ่างแล้ว.แม่ใหญ่เกษร โพธิจักร .

⁵⁴ ย่าพันธ์ หมุนลี.บ้านขาว.อายุ 75 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 16 สิงหาคม 2544.

⁵⁵ อ่างแล้ว.นายทองดี บัวชาระ.

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่นา จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่พรมมาได้เล่าว่า “คนกะไปสาวไฮ แต่ก็มีหมึกกม้อยู่หัวไฮไปลายนา มันบุกเบิกออกเหม็ดแล้วละ แต่ก็มีบ่ทันมี บุกเบิกอีหยัง คนมันมักได้มันกะบุกเบิกไปเอารถไถไปจุด ทามคุยหนองเสือ เป็นป่าทามป่าหญ้าแฝกเจ้าสิปู่(บุก)ได้ พ่อใหญ่กะบ่หมดปานได้ สี่พันแปดร้อย”⁵⁶ ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของแม่ใหญ่มะลิ ที่เล่าว่า “แต่ก็ป่าดงคุยเสือ บ่ทันมีนาเดี๋ยวนี้นิดใหม่”⁵⁷ โดยได้อธิบายการใช้พื้นที่เพิ่มเติมว่า “ครั้งแต่ก็พื้นเอาครั้งไปใส่กกแกเลาะซีหลง พื้นเก็บครั้งมาตากแดด พื้นมาเกาะเป็นกาบไว้เอาขามาเหยียบแล้วเอามาตำครกมองครกดินเอาขามาเหยียบแล้ว กะตำ บาทนี้กะมาหยิบหญ่ใหญ่ ๆ เอ็ดคือจิ้งหรีงเฮาहीं บาทนี้เอาขามาแขนเอานำใช้มันลงเอามาย้อมผ้าไหม ใบเหมียดใบโม่งแก้มบ่ให้มันแดงให้มันสีงาม (สีตก) แหวเหลืองในทามในหยังพื้นเอามาต้มแล้วมาย้อมไหม พื้นเอ็นสีเชซูกมือนั้นมันบ่มีแล้ว มันบ่มีทามแต่ก็ไปก่น(ชุด)เอานำทาม ใส่คามาอมผ้าเอ็ดยากตัว มันงามแล้วมันแก้มมันเป็นหมากแล้วมาแช่น้ำใส่หม้ออู่กวนให้ฟองมันขึ้นมือเขารินน้ำใสมันออกเอาน้ำได้มันมา”⁵⁸

เราเห็นได้ว่าการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ คนบ้านขาวพยายามปรับตนเองให้เข้ากับพื้นที่ทางธรรมชาติในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ให้ความหมายเป็นผู้ใช้ธรรมชาติที่มีจริยธรรมในการเอาตัวรอด และฝ่าฝืนธรรมชาติที่น้อยที่สุดจากความเชื่อและตลอดทั้งเส้นทางชีวิตในช่วงแรก เป็นเส้นทางของการบริโภค และการหาอยู่หากิน เพื่อสมาชิกภายในกลุ่มเป็นหลัก ทำให้การใช้ทรัพยากรนั้นมุ่งตอบสนองต่อความหิวโหย และความจำเป็นในวัตถุพื้นฐานมากทั้งในแง่กายภาพและจิตใจ สถานที่มีอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้ถูกนำมาใช้ในการปรับตนเองในชีวิตตามแต่ละฤดูกาล และความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหรือความเชื่อและการพักผ่อน

⁵⁶ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁵⁷ แม่ใหญ่มะลิ จาคนทรง.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁵⁸ แม่ใหญ่ที หมุนลี.บ้านขาว.อายุ 72 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2545.

บทที่3.ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม

การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว =แขนขาของเรา)

➤ สังคมวัฒนธรรมของผีตัวเดียว

- ผีตัวเดียวกันเป็นทรัพยากรที่สำคัญในสังคม
- ช่งคือเครือข่ายเฉพาะกลุ่มของตระกูล
- เสี่ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร
การปรับตัวการใช้ธรรมชาติ
- การปรับตัวในระบบตลาดปัจจุบัน
 - 1.การพึ่งพาแรงงานในครัวเรือน
 - 2.การเข้าสู่ตลาดแรงงาน
 - 3.การประกอบกิจกรรมของตนเอง
 - 4.การเป็นผู้ประกอบการ
 - 5.การอพยพแรงงาน

➤ สังคมวัฒนธรรมของระบบตลาด

การให้ที่คงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป

การพึ่งพากันช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวปัจจุบัน

การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว =แขนขาของเรา)

ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาวได้ให้ความสามารถของคนในพื้นที่ รู้จักใช้สภาพพื้นที่ทำมาหากินของตนเอง กับกิจกรรมชีวิตของตนเอง ในช่วงแรก คนที่นี่เห็นว่าทำเลที่ตั้งเป็นพื้นที่ลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม บริเวณดอนบ้านเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นดอนสูง น้ำท่วมไม่ถึง นอกจากยังมีที่ลุ่ม พื้นที่รอบๆ อยู่ติดกับลำชีหลง และยังมีหนองน้ำ คือ หนองโพแท่น หนองคู หนองอีเต่า หนองหัน กุดหวาย กุดปลาคุณ หนองหญ้าแห้ง หนองเหิงเหย ห้วยป่าโพง หนองเปือย จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวเรียกตนเองว่า “บ้านท่ง(ทุ่ง)”⁵⁹ จากลักษณะพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น ทำให้พื้นวัฒนธรรมบ้านขาว มีน้ำท่วมตื้น(บ่อย) แต่กับก(ลด)เร็ว ข้าวบ่ทันตายซ้ำ(ข้าวไม่ทันตาย) บ่คือทุกมือนี่(ไม่เหมือนทุกวันนี้) ที่เฮ็ด(ทำ)ฝายเฮ็ด(ทำ)เขื่อนกันหลาย (น้ำ)บ่มีปล่องลง(ไม่มีทางลง) ท่วมโดน(นาน)เป็นเดือน ข้าวบ่(ไม่)ได้เกี่ยวจักตัน(สักตัน)”⁶⁰

อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้นได้ ทำให้คนจำนวนหนึ่งได้อพยพหนีออกจากพื้นที่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบธรรมชาติในพื้นที่ได้ เห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่

⁵⁹ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 30 มกราคม 2545 .

⁶⁰ แม่ใหญ่เกษร โพธิจักร .บ้านขาว.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2545.

พรมมา นามสง่า⁶¹ ได้เล่าถึงประสบการณ์ตอนเป็นเด็ก ได้อพยพตามพ่อกับแม่ไปอยู่บ้านอื่น ได้กล่าวว่า “ น้ำท่วมหลาย(บ่อย) ย้ายไปบ้านหนองแปง ไปทางเกรียน 4 เล่ม ผู้ไปนำกัน มี(คนที่ไปด้วยกัน) นายดาว พกษชาติ (น้องชายแม่) นายห้วย พันธัง(ลูกเขย) นายไม้ พกษชาติ (น้องชายแม่) เข้าดงหมาทิว เอาเสื่อสาด หมอนมุ้ง ตอนนั้นอายุได้ 7 ปี พ่อแม่พาไปอยู่อำเภอปัจจะ ไปอยู่ผู้ได้ 11 เดือน เกิดแห้งเกิดแล้งบได้เห็ดนาเลยกลับคืนมา” และจากคำยืนยันของแม่ใหญ่เกษร โพธิจักร ที่กล่าวว่า “ หว่าง(ระหว่าง)ปี2490 ถึงปี 2492 คนบ้านขวาวย้ายบ้านหนีไปหลาย มีพ่อใหญ่ทองนาค แม่ใหญ่สะอาด ไปอยู่บ้านนาขาม น้ำท่วมข้าว อุดอยาก(อดอยาก) เพื่อก็เลยไปอยู่บ้านนี้ ข้าวก็ดี นาก็ดี”⁶² และจากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ละออ สาระพล ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นน้องสาวของแม่ใหญ่เกษร ได้เล่าถึงเหตุการณ์นั้นว่า “แม่(แม่ของผู้ให้สัมภาษณ์)บไป เพื่อก็มาชวน บ่หนีไปจากมูล(สมบัติ) เพื่อยู่บ้าน เขาย่าน(กลัว)สมบัติ เขาหาย บ่อยากไปอยู่บ้านใหม่อยากอยู่บ้านเก่า”⁶³ ซึ่งมีผลทำให้คนอพยพหนีออกจากพื้นที่ไปอยู่บ้านนาขาม ได้กล่าวว่า “ยายย้ายมาอยู่นี้แต่ปี 2524 ยายมาเห็ดนาอยู่พี(มาทำนาอยู่ที่นี้) อยู่ผู้น้ำมันท่วมตุ้(อยู่ที่นั้นน้ำท่วมบ่อย)”⁶⁴

จากข้อจำกัดของพื้นที่ทำมาหากินคนบ้านขวาวได้แก้ไข โดยเลือกที่จะประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นอย่างอื่น ที่เป็นทางเลือกในการเอาตัวรอด เห็นว่าการทำนาปรับตัวค่อนข้างลำบากกว่า “นาบ้านเฮามันบ่งาม บ่มีปุ๋ยคนบ่ใส่ปุ๋ย มันบ่มีปุ๋ย แต่ก็เพื่บ่เอาฝุ่นใส่หา แต่พ่อแต่แม่เพื่บ่ใส่ ข้าวบ่อยากถอกมันเป็นน้ำสมัยเพื่บ่ใส่ ดินที่นาบ้านเฮาเป็นดินส้ม ยามเกี่ยว มันเป็นนาดินส้มเป็นนา นาบ้านเฮาเห็ดหลายอยู่แต่ว่าได้น้อยมันบ่งาม ลังไ้ก็บ่อยากถอก บ่ออกดอกบ่ออกรวงเลย เพื่ก็อยู่จ้งขันแล้วบ่เอาฝุ่นเอาฝอยไปใส่”⁶⁵ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของแม่ใหญ่สุดว่า” ดินเห็ดนาบ้านเฮามันเป็นดินแกลบเป็นดินธรรมชาติเลย เล็บมือนี้ไ้เสียเล็บ มันแก่นบักลงยาก เพื่ต้องเห็ดนา นำคันแทนหา ข้าวผู้ฮิดก็ฮิด ลังเทือกก็แลกกิน ข้าวบ่พอกก็หากินเอาเองตามพี่น้อง บได้ใส่ฝุ่น บได้ปรุงได้แต่ตังคือสมัยเดียวนี้ ว่าแต่ฝนฟ้าอากาศดี ถ้าฝนดีก็อุดมสมบูรณ์ ข้าวก็งามธรรมชาติ เดียวนี้ใช้ปุ๋ยบำรุงที่ดินให้มันบำรุงข้าวน้ำ ข้าวงาม ดินแกลบมันดินแน่น บักตันข้าวลงไปดินหย่อน ๆขึ้นมาดินบ่ดี คือสมัยเดียวนี้”⁶⁶ ผลที่เกิดขึ้นจากการปลูกข้าวคนในพื้นที่สรุปว่า “ข้าวได้เกี่ยวแต่น้ำแก ข้าวมันบ่งาม ดินบ้านเฮาจ้งซีมันแกลบมันแน่น เฮาเอามือบักลงบได้ มันแน่นมันแก่น ชุกมือนี้ไ้แล้วบเห็นแกลบ ข้าวกับบ่งามปุ๋ยกับมี

⁶¹ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขวาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 30 มกราคม 2545

⁶² แม่ใหญ่ เกษร โพธิจักร.บ้านขวาว อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2545.

⁶³ แม่ใหญ่ ละออ สาระพล.บ้านขวาว อายุ 52 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2545.

⁶⁴ ยายรวง (ไม้ทราบนามสกุล) ได้ย้ายบ้านจากบ้านกุดเรือ ไปอยู่บ้านนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัด กาฬสินธุ์

⁶⁵ พ่อใหญ่สิงห์ สิงห์สุโว. อายุ 74 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545.

⁶⁶ แม่ใหญ่สุด นามบุญลือ. อายุ 81 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 22 กรกฎาคม 2545.

แต่แต่ก็ เขาบ่มีชีควยใส่นา แต่ก็ได้ฮ้อยยังเกี่ยวก็นำแก ใส่นาหมั่นจ้งงาม เละท่งเละหยั่ง โยบได้เกี่ยวดอกแล่นชุยไปโลด ก้มเกี่ยวกันจนว่าได้ปวดเอวข้าวหมั่นบ่งาม แต่ก็ได้ ขยายข้าวดอกหมั่นบ่งาม ชั่งแต่นาก็ได้กลบ นานหลายก็ได้เทื่อละ 50 ข้าวบ่พอร้อยจักเทื่อ ก็ได้เอากระต๋าทาบก็ได้ฟาดทาบเอาก็แล้ว คั้นเดี๋ยวนี้นำฟาดอดหลาย บ่มีรถมี่ราดอกชี แต่เกี่ยว”⁶⁷

ปัญหานี้แม่ใหญ่เกษร เล่าสภาพของการทำนาในอดีตที่ชัดเจนว่า พื้นที่ในการทำนาที่เป็นนาพื้นที่น้อยคือ ใส่น้อยๆ มาจากสาเหตุของการประกอบกิจกรรมการทำนาต้องใช้แรงงานคนเป็นหลัก ในการจะบรรลุกิจกรรม หมายความว่าต้องเอาแรงงานคนแลกเปลี่ยนกับธรรมชาติ ได้กล่าวว่า “แต่ก็หามีแต่ใส่น้อยๆ ถ้าใสใหญ่จ้งชีก็ไถตาย มันเอาควยไถแต่ก็ บ่ได้เฮ็ดใสใหญ่ เฮ็ดใสใหญ่ได้มันดำบ่แล้ว มันกลบ เขาตำลงจนได้เล็บมือหนีออก ควยไถมันบ่ดีแล้วมันตื้นเหาะ ญ่าก็หลาย จัวควยก็ได้ มันบ่มีจัวคือชุกมือหนี แอ่งจ้งชีโองก็บ่มี อีดก็ไปตักน้ำข้างหัวหนองมากิน แต่ก็มีหว่านปุ๋ยหว่านหยั่ง มันบ่มีปุ๋ยมีหยั่ง แต่ก็ข้าวบ่งามหลาย”⁶⁸

นั่นเป็นข้อจำกัดทางธรรมชาติของพื้นที่มาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการทำนามีข้อจำกัดในการประกอบกิจกรรม เนื่องจากปัญหาของระบบธรรมชาติที่ไร้การจัดตั้ง คือน้ำท่วม ดังนั้นการปรับตัวในการเอาตัวรอดของคนในอดีต จึงเลือกกิจกรรมการปลูกผักปลูกยา(ยาเส้น, ยาสูบ)เป็นเส้นทางในการเอาตัวรอด โดยแสดงให้เห็นว่า การเลือกปรับตัวในการเอาตัวรอดเป็นการปลูกยาสูบและผัก เพื่อลดความเสี่ยงมากกว่าการประกอบกิจกรรมการปลูกข้าว การปลูกยาและผักนั้นสามารถหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมได้ เนื่องจากปลูกในบริเวณพื้นที่บ้านซึ่งมีลักษณะเป็นที่ดอน จากประสบการณ์ที่ทำมาได้สร้างความมั่นใจเช่นนั้นว่า “บ้านเขาอีดก็แม่่น้ำท่วมแต่ คั้นน้ำบ่ท่วมกับบ่อีด ข้าวแต่ก็บ่ได้ใส่ปุ๋ย ชีผู้่นมีกับใส่แพงเอาไว้ใส่ยากับผัก มันเฮ็ดมาจ้งชันเขาก็นำคองเก่าเหาะแต่ก็เพิ่นเอาผู้่นไปใส่ผัก ใส่ยากับใส่สวนมอน บ่เอาไปหาแพงไว้ ใส่ยากับใส่ผัก เพิ่นพาใส่จ้งชัน อันบ่มีผู้่นผู้่นใส่หาแต่แต่ก็ ชีควยก็บ่เอาไปใส่หาบ้านเขาแต่ก็ปลูกยาหลาย บ้านอื่นบ่ปลูกหลายเข้าบ้านเขา ปลูกไว้ถ้าคั่วบ้านจ้งชีแล้วเอาไปหา เอายากับผักไปหาข้าว ไปหาข้าวไปหาฝ้ายบ้านดง บ้านโคกก่อง ก็คั้นส้มผักไปเอายาแต่ก็มีมันปลูกยาเหาะ คนบ่ทันไปอยู่ มันอยู่หม่องข้างศูนย์แต่ก็เพิ่นเอิ้นสวนยา แต่เก่าพ่อแม่พาเฮ็ดมากมีสวนยา บ่คือเก่าบ่คือหลังดอก ผู้สาวก็มาลงช่วงหาฝ้ายมาอ้าวมาติดฝ้าย บ้านโคกก่องเขาใส่ฝ้ายพ่อแม่พาเฮ็ดมาใส่มาแกะออกเหาะเป็นดอกฝ้าย ไปหาหาก็ได้หลายได้อ้วนน้อยๆ เนิง ไปหลายเทื่อ บาทนี้เขาก็กมาทางภูไท ทางหนองสูง หนองโสมมาเข้ แก่นคุณ หินปูนบักพริกน้อย ฝ้ายเอามา หมิ่น ต่อหมิ่น พากันแลกเอามาตากไว้ เขาก็ไปหาหมิ่นก็มียามมีผักปลูกจ้งชี มูลมาครั้งก็มาเป็นราคาผู้ใดกกแกหลายอยู่

⁶⁷ แม่ใหญ่หนา พุทธชาต.อายุ 66 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 22 กรกฎาคม 2545.

⁶⁸ แม่ใหญ่เกษร โพธิ์จักร.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2545.

นา แต่ก็มันบ่แปนจั่งซีเนาะมันแม่นบักจัก มันก็อดมันบ่มีรทเบิกรทไถคือจั่งเดี๋ยวนี”⁶⁹ ซึ่งคนบ้านหันก็คิดเหมือนกันว่า “สมัยก่อนคนเอาปุ๋ยคอก เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เอาปุ๋ยคอก ไปใส่สวนมอนตามริมซี แต่ก่อนทำนาไม่ต้องใส่ปุ๋ยใส่ฝุ่น”⁷⁰ ผลที่เกิดขึ้นมานั้นทำให้ “บ้านเขาแต่ก็ปลูกยาสูบแถวละบ้านนี่แหละ นี่ก็เอ็นปายาเด่ ออกมาอยู่ใหม่เด่ หม่องนี่ แม่นเหมิดปายาเหมิด ไปฮอดโรงเรียน การปลูกว่านปลูกยาสมัยแต่ก่อนสู้บ้านเขาบ่ได้ ต้นมัน สองสามลำมากซีได้ บ่มีหักล่ายา ปลูกกันแม่นปลูกอีหลี ฮอดยามชอยก็ตาก ใส่ฝาใส่หยังตากแดดไว้ นั้นแล้วใส่ไหใส่หยังไว้ถ้าเอาไปแลกข้าวกิน”⁷¹

การจัดการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในการเอาตัวรอด ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ หรือภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเอง คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวมีการติดต่อร่วมกันระหว่างพื้นที่วัฒนธรรมที่มีทรัพยากรที่แตกต่าง กัน จากธรรมชาติของพื้นที่เป็นลักษณะบ้านท่ง มีทรัพยากรที่ได้มาจากสัตว์น้ำ ซึ่งทรัพยากร ที่สำคัญคือปลาแดก เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำมาหากิน เป็นพื้นที่ซึ่งมีจุดตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำคือ แม่น้ำซี(หลง) แต่ขณะเดียวกัน พื้นที่ทำมาหากินในระบบธรรมชาติ มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถ ตอบสนองต่อการเอาตัวรอดของคนในพื้นที่ได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ คือการเผชิญปัญหาการ ขาดแคลนทรัพยากรต่างๆ เห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่วิฑูรย์ที่เล่าว่า “เกลือสำคัญ บ้านเขาบ่มี อยู่บ้านเขาบ่มีเฮ็ดบ่ได้มันบ่มีนาเกลือ บ่มีดินเป็นเกลือต้องให้เค้าหาบมา เขาต้องเตรียมไว้ บ้านเขาวางอีกจักหน้อยหน้าเดือน 9 เดือน 10 ปลาสดได้ปลาหลาย ได้ปลาหลายเขาต้องใช้เกลือหลายใช้เกลือหมักเฮ็ดปลาแดก เกลือเขาต้องใช้เหมิด หลายหมื่นหลายทอยอยู่ นาผู้ใดได้ปลาหลาย บ้านเขาปลาบ่ฮืด ปลาแดกเอาใส่ไหไว้ ปลา แดกเอาไว้แลกเปลี่ยนก็ได้”

ความหมายของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้ทราบดี ถึงชะตากรรมการ ขาดแคลนเกลือดังกล่าว ได้แก้ไขปัญหาโดยการเลือกเส้นทางในการติดต่อระหว่างพื้นที่ ซึ่งมี ทรัพยากรที่แตกต่างกัน ในความหมายของพื้นที่ เป็นลักษณะบ้านโคกที่มีทรัพยากรสำคัญใน การดำรงชีพแตกต่างกันจากพื้นที่มีทรัพยากรเกลือว่า “ทางอาจสามารถสืบบ้านโคกไป เลย มีโคกบ้านแวง บ้านหมื่นนี้แหละเป็นดินทรายเด่ แต่ก่อนโขงนี้หาบเกลือมาแลกข้าว บ้านหนองขาม โนนหนองสาบ บ้านแวง เพ็นสืหาบเกลือมาหาข้าว นำบ้านเขา เพ็นก็ แลกแล้วแต่สืให้เนา กระต่าหนึ่งได้ข้าวเปลือกไปกระต่าหนึ่งไปจ้งขัน เพ็นก็มาหา เพ็นก็ เอ็นว่าเอาเกลือบ่ บ้านเพ็นต้มเกลือเอง เขาต้มเกลือมาแลกเปลี่ยนเป็นข้าวไปกิน บ้าน เขามีเกลือ ดินเขาทำเกลือได้ แลกเปลี่ยนเป็นข้าวไปต้มไปหุงกินจ้ง ชัน”⁷² ซึ่งในเรื่องนี้

⁶⁹ ย่าลิ งามทรง.อายุ 81 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2545.

⁷⁰ ผู้ใหญ่บ้านหัน.อายุ 60 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 23 มกราคม 2545.

⁷¹ พ่อใหญ่หนู วรรณพฤกษ. อายุ 75 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545

⁷² พ่อใหญ่วิฑูรย์ โพธิจักร.อายุ 60 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2545.

⁷³ อ้างแล้ว.

คนบ้านขาวเห็นร่วมกันว่า “เอาเกลือเพิ่นต้มมาทางอาจสามารถฝากซีพู้न्हแล้ว เพิ่นเข้ามาเพิ่นต้มมาเป็นก้อนน้อย ๆ เอาข้าวแลกเอา แลกตัวต่อตัว”⁷⁴

เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาในการดำรงชีพ คนในพื้นที่ได้สร้างวิธีการปรับตัวของตนเองขึ้นมา ปรับตัวตามสภาพพื้นที่ต่อการนำมาใช้ในการบริโภคเป็นสำคัญ เช่น เมื่อเกิดภัยพิบัติธรรมชาติร่วมกัน คนในแต่ละบ้านจะระดมช่วยเหลือทรัพยากรตามที่ตนเองมีอยู่ และตามความชำนาญ ความถนัดเฉพาะของแต่ละบ้าน เช่น คนบ้านหัน เมื่อพวกเขาประสบปัญหาฝนแล้งเขาได้จัดการแก้ไขปัญหาของพวกเขาโดย “ถ้าแล้ง แต่ก๊(ก่อน)บ้านหัน บั้นไห บั้นถ้วย โอง จะเอาก้วยไปแลกข้าว เอาถ้วย ,ครก,ไหใส่เกวียนไปแลกข้าวมากิน”⁷⁵

ดังนั้นที่ผ่านมา คนในพื้นที่เน้นการปรับตัวเพื่อให้ได้อาหารมาในการบริโภคเป็นหลักโดยเฉพาะ เกลือ ข้าวเหนียว ซึ่งกลายเป็นวิธีการเอาตัวรอดของคนในพื้นที่ ได้กำหนดค่านิยมและความหมายของสังคมตนเองว่า “คนโบราณบ่(ไม่)เคยแข่งขันกัน ต่างคนต่างหาได้หน่อย(น้อย)กะเอาหน่อยได้หลาย(มาก)กะเอามาหลาย แล้วชอกกันกินก็ได้ คนตั้งแต่ก่อนบ่(ไม่)ได้ซื้อบ่(ไม่)ได้หากัน นาคั้ง(บางครั้ง)ได้หลายกะแบ่งกันแจกพี่แจกน้องให้ได้อยู่ได้กินน้ำกัน(แบ่งกันแจกกันให้พี่น้องได้อยู่กิน อยู่รอดร่วมกัน)”⁷⁶

ความสำคัญของธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง ได้จับปลาหรือปลุกยาสูบหม่อนเพื่อ สำหรับการประกันการบริโภคและการแลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นๆ คนในพื้นที่ให้ค่านิยมในการบรรลุการปรับตัวในการยังชีพเป็นสำคัญ ดังเห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่จิ้น สุขาแห่งบ้านสะทอนที่กล่าวว่า “พ่อผมบ่กินลาบจั่วแต่ก๊คนบ่กินเนื้อดิบซ้ำ กินปลา ปลาหลาย ได้ปลากะอามาเอ็ดปลาแดก เผื่อไว้ไปแลกข้าวทางดง ทางกุดชุม ยโสธร บ้านคำแดงนาคำ ที่น้ำเขาบ่(ไม่)ท่วมข้าวไปแต่พ่อแต่แม่(ไปตั้งแต่พ่อแต่แม่) ไปแลกกันกิน เลี้ยงกันไปเลี้ยงกันมา เรี่ยไรกันกิน บ้านเฮาคนแก่บ้านใหญ่เพราะว่าปลาหลาย (คนมาอยู่มากเพราะปลาหลาย)หลายเท่าซูกมือแล้ว หนองปลาหมันหลาย 5 หนอง 6 หนอง 7 หนอง หนองใหญ่ ๆ แต่ก๊ทำนากะบ่มีการขายข้าว บ่มีไผซื้อ เอ็ดกินกันซื้อ ๆ คั้นใครไม่มีข้าวมีปุ๋มีปลากะไปแลกข้าวกันกิน แบ่งกันกินเปลี่ยนกันกิน ไปหาข้าฝ่ายทางดงทางโคกได้ปลาแดกปลาร้า ปลาย่างกะพาไปหาแลกข้าวเอามากิน”⁷⁷ ซึ่งคนอื่นๆในพื้นที่ก็เห็นด้วยกันว่า “ปลามีจับกันหลาย ตึกแห่ ตึกช้อน ไปจับกันหลายอยู่ ไปทางซีหลงใต้บ้านทรายมูลหมองนั้นปลาหลาย ปลาบ้านเฮากะเอาไปแลกอยู่ปลาเอียบปลาแดก”⁷⁸

สภาพที่ให้เกิดความแตกต่างกัน ทำให้เกิดการหาวิธีการควบคุมธรรมชาติที่ไร้กำกับ เพื่อการเอาตัวรอดสำหรับตนเอง ครอบครัวและกลุ่มผ่านการสร้างวัฒนธรรมการเอาตัว

⁷⁴ แม่ใหญ่ที หมุนลี. อายุ 72 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 7 มีนาคม 2545.

⁷⁵ อ่างแล้ว. นายทองดี บัวชะระ.

⁷⁶ อ่างแล้ว. พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.

⁷⁷ พ่อใหญ่จิ้น สุขา. บ้านสะทอน. อายุ 73 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2545.

⁷⁸ พ่อใหญ่พรหมมา นามสง่า. บ้านขาว. อายุ 80 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

รอดของตนเองขึ้นมา กล่าวคือ การคัดค้านการเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างท้องถิ่นว่า “อยู่บ้านอีดข้าวอีดน้ำน้ำท่วมดู ข้าวกินเอ็ดแล้วบ่ได้เกี่ยว บ้านเขาอยู่กลางเกาะเป็นบ้านท่ง สมัยก่อนพ่อแม่ไปหาข้าว ไปกับเกียนมีจัวไป หาฟังกัน ไปหาข้าวไปหาอำเภอเวียง บ้านผุไท บ้านบุง อีเลิศ ทางอำเภอบัวขาว บ้านเขาน้ำบ่ท่วม ไปไปหาข้าวยามแล้งไปหาข้าว เทียว 15 คืน นอนไปเรื่อย หว่างเสลภูมิ นอนตามท่ง เกวียนล้อมรอบ เอาวัวไว้กลาง เอาเกวียนล้อม คนนอนใต้เกวียน เอ็ดเป็นคอก”⁷⁹ หรือการสร้างทรัพยากร จากการใช้ความสามารถของแรงงาน เพื่อเอาไปแลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อประกันการบริโภคแก่ตนเองว่า “คนแต่โบราณตั้งแต่สมัยนั้นมานี้ ว่ามันสืवादบ่แม่นหยั่ง น้ำท่วมมันก็ได้เอ็ดอยู่นา เอ็ดแล้วน้ำก็ท่วม แล้วกะบ่มีแนวสิไปหาข้าวมากิน กะทอผ้าแพรไว้ผ้าไหมผ้าสร่ง ผ้ายาว ผ้าโพลเอ็ดไว้ เอาไปแลกเขาทางดงทางภูเพิ่น ทางเขาน้ำบ่ท่วม ของที่เอาไปแลกกะมีผ้ามีแพรหยั่งนี้แล้วอยู่บ้านเฮานี้แล้ว ปลาที่มีอยู่ครันหาปลาได้ก็เอะขึ้นไป ส่วนสำคัญอีหลีก็แม่ผ้าแม่ผ้าแพรนี้แล้ว ครันปูปลาปลาแดกปลาข้าว ครันมันมีกะเอาไป แต่ก่อนเป็นผ้าไหม แต่ก็ขึ้นไปทางบ้านเขื่องเก่าเขื่องใหม่ ผ้าสร่งไหมหมดแล้วที่เอาไปแลกเพิ่น”⁸⁰

นอกจากนั้น หากขาดแคลนทรัพยากรในการบริโภคหรือการประกันการยังชีพที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือพื้นที่ตนเองใช้วิธีการแก้ไขปัญหาว่า “แต่ก็อีดข้าว กะไปหามันแขงอยู่น้ำทาม น้ำชีหลงมาหุงกินกับ ข้าว มันได้หลาย ถ้างินมันสิบพอ”⁸¹ ซึ่งคนในพื้นที่ก็ทำเหมือนกันคือ “แต่ก็เพิ่นกะเอามันแขงมาใส่ฮวมกับข้าวหุงกิน มันจึงสิได้หลาย”⁸² หรือจากประสบการณ์ดังกล่าวของพ่อใหญ่พรมมา ที่ได้กล่าวว่า “แต่ก็มันกะไปซุดมันแขง เลาะชีหลง กลอยธรรมชาติกะมี น้ำหัวไร่นานั่นแล้ว”⁸³ คนในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ก็ทำเช่นกันโดยกล่าวว่า “เอามันมาหุงมาต้มกันกินซุดมันมาต้มกันกิน มันนกก มันแขง กลอยตามดอนเอามาหุงใส่น้ำข้าว”⁸⁴

ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาของพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวในช่วงแรกเริ่ม ให้ความสำคัญต่อการปรับตัวของตนเอง ใช้ความได้เปรียบของการตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำชีในการประกันการยังชีพ และค้นหาวิธีการที่พึงพาธรรมชาติตามเงื่อนไขที่ระบบธรรมชาติกำหนดมาให้ ในขณะที่เดียวกันหากไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติที่มาจากท้องถิ่นมาได้ ให้การพึ่งพาสายน้ำมากยิ่งขึ้น และมีความพยายามที่สร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นจากการใช้แรงงานของตนเองสร้างทางเลือกของการแลกเปลี่ยนและพึ่งพาทรัพยากรระหว่างท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายเพื่อการ

⁷⁹ พ่อใหญ่บุตตี พฤษชาติ.บ้านขาว.อายุ 70 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2545.

⁸⁰ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁸¹ แม่ใหญ่ เกษร โพธิ์จักร.บ้านขาว. อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2545.

⁸² พ่อใหญ่สงวน โพธิ์จักร.บ้านขาว.อายุ 60 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 มกราคม 2545.

⁸³ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

⁸⁴ พ่อใหญ่จิ้น สุชา.บ้านสะทอน.อายุ 73 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2545

กะตายไปแล้ว) พ่อใหญ่คุณแหล่ พ่อไหล พ่อใหญ่จัน สาระฤกษ์เป็นน้องอ้ายกัน แม่ใหญ่ดี งามสง่า พ่อใหญ่ทองกลาง เป็นน้องเขยเมียพี่ตายแล้ว(แม่ใหญ่เพ็ง) เมียพี่เป็นผีตัวเดียวกัน แต่กะฮักกันอยู่มีลูกมีหลานต่อกันอยู่ลูกน้องสาว กะเลยเป็นผีตัวเดียวกัน พ่อใหญ่จารย์สา พ่อใหญ่वल เชื้อสายนายตังกัน แม่เป็นน้องเป็นเอื้อยกันแล้วบาทนี้ลูกเกิดมาจะเป็นเชื้อเป็นสายกันเพิ่นเลยเอิ้นว่าเชื้อสายนายตัง อ้ายแม่พ่อใหญ่อ่อน มี 8 คน บ่เคยไปค้าไปเกี่ยว ครันมีแม่กับแม่เป็นหมู่เดียวกันแล้วลูกกะสืขาดกันกะบ่ได้ ลูกกะสัมพันธ์กันอยู่คือเก่า มันแม่เชื้อแม่่นสายกันเป็นเอื้อยสายผีตัวเดียวกันอยู่ในวงศ์นี้ เป็นน้องเป็นเอื้อยกันคล้ายกันออก ผีตัวเดียวกัน พ่อใหญ่บุตร พ่อใหญ่อ่อน แม่(ผู้ให้สัมภาษณ์)แม่พัน แม่เพ็ง พ่อใหญ่จัน แม่ใหญ่ปลี⁸⁵ เป็นการบ่งบอกถึงความหมายความเป็นเครือญาติที่ไม่สามารถตัดขาดออกจากกันได้ นำมาสู่การใช้เครือข่ายในการให้ความช่วยเหลือกันตามสัญญาตาของคนในพื้นที่ว่า “ผีตัวเดียวกันกะชอยกันแม่นการแม่นงาน มีหยังกะมีเฮ็ดแนวอื่น แต่ก็ปลูกเฮือนปลูกขานจ้งซี แต่ก็บ่ได้มีช่างจ้งซุกมือนี่ดอก เอ็นพี่น้องไทบ้านนี้แล้ว ผู้ผีตัวเดียวอยู่ใกล้กะเอิ้นมาชอยกัน แต่มันแม่นเฮือนมุงหญ้ามุงแฝก บาทนี้กะไปหากันไปเอากลอน(กลอนไม้มุงหญ้า ไม้อยู่ดงป่าแดง ใกล้บ้านใหม่ชุมพรแบกไผแบกมันผู้ 9 ลำ 10 ลำ)ความสัมพันธ์ในบ้านเป็นผีตัวเดียวกัน ครันถ้ำแยงที่ดินที่ดอนกะหาเผ่าหาแก่ไปเว้ากัน ผู้เคยอยู่ผู้เคยฮักไปเว้ากันฝังหลักฝังแดนเท่านั้นแล้ว”⁸⁶

ดังนั้นการช่วยเหลือกันที่เกิดขึ้นมา เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมของผีตัวเดียวกัน ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องทำมากกว่าความรู้สึกในความผูกพันกัน ถ้าไม่ให้ความช่วยเหลือในสายเลือดเดียวกันแล้ว อาจจะถูกลูกหลานของตนเองไม่ให้ความนับถือในอนาคตและแสดงให้เห็นว่าไม่มีจิตวิญญาณของผีตัวเดียวกันด้วย จากจุดนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การใช้เครือข่ายผีตัวเดียวกัน เปรียบเสมือนเป็นการพยุงให้ผีตัวเดียวกันคงอยู่ ให้มีการปรับตัวได้ในพื้นที่มากกว่า ความหมายของการช่วยเหลือปกติที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่กิจกรรมตัวคนเดียวไม่สามารถทำได้

นอกจากนั้น ความเป็นรากเหง้าทางผีตัวเดียวกัน ที่ปรากฏในรูปแบบตระกูลผีตัวเดียวของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว จะมีการใช้ในรูปแบบของเจ้าโคตรเจ้าตา ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในพื้นที่ เป็นผู้ควบคุมแนวคิดของคนในสถาบันผีตัวเดียวกัน ดังเห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิ์จันที่กล่าวว่า คั้นผู้ใดผู้เฒ่า(อายุมาก)คนเขาถือเขา เกรงกลัว เขาก็เอิ้น(เรียก)พ่อใหญ่ประจำช่ง คั้นพ่อเจ้าโคตรมันเป็นญาติใกล้ชิดติดกันมันเป็นลูกเป็นหลานกัน เขาเลยเอิ้นเจ้าโคตรเจ้าตา เจ้าโคตรหมายถึงผู้ใหญ่ในช่ง ตากี่หลายอยู่(ในอดีตมีอยู่มาก)แหล่ตายหมด แต่ก็ พ่อหน้อยช่งหนองซีควย พ่อวันหา พ่อเคน มีผู้

⁸⁵ อ้างแล้ว.แม่ใหญ่ที หมุนลี.

⁸⁶ อ้างแล้ว.พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า

แต่หมาคูเขียนแล้วแต่ก็⁸⁷ เจ้าโคตรมีหน้าที่ในการดูแลสมาชิกที่อยู่ในช่อง หากเกิดเภทภัยในหมู่สมาชิกผีตัวเดียวขึ้น เป็นพ่อใหญ่แม่ใหญ่จึงชี้แหละ(ผู้ให้สัมภาษณ์)เอ็งมาเว้าผีสาวเพิ่น(เรียกผี) คั้นหาว่าผู้หนึ่งผู้นี้มาบอกมาสอนมาเว้า(พูด)มาจาเขาบ่รู้จักถ้อยจักความกะยำ(อย่า)ถือสาหาผิดเขา(หากเขาทำผิดอะไร มาบอกมาสอน เขาไม่รู้เรื่อง) แล้วกะให้ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยให้มัน ชวงมันเขาชะ(ก็ให้ผู้เจ็บป่วยหาย) ผีตัวเดียวเป็นพี่เป็นน้อง เป็นญาติกัน⁸⁸

เครือข่ายทางสังคมแบบผีตัวเดียวกัน มีความสำคัญอย่างมากต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนบ้านขาวในอดีตตราบจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าคนในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะเยาวชนลดความสำคัญต่อการให้ความสำคัญในคุณค่าที่เคยเกิดขึ้นมาของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามยังนิยมนำมาใช้ หากเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นมากับฤดูกาลทางธรรมชาติ ซึ่งอ้างความหมายของผีตัวเดียวกัน ก่อให้เกิดการได้ทรัพยากรที่ตนเองจำเป็น แต่ขาดแคลนตามเครือข่ายของแต่ละครอบครัวที่มีอยู่ โดยในปี พ.ศ.2544และปีพ.ศ.2545 พื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวได้เกิดวิกฤติการณ์น้ำท่วมได้เกิดการไปหาข้าวโดยจากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่เกษร โพธิจักร⁸⁹ ไปหาข้าวกับแม่ใหญ่หนู ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นพี่สาวและแม่ใหญ่ละออ สาระพลมีความสัมพันธ์เป็นน้องสาวลุงในลูกเขยแม่ใหญ่หนู เป็นคนขับรถ ซึ่งได้รับคำชักชวนจากแม่ใหญ่หนู ที่ได้กล่าว“มาไปแลกข้าวกันเถาะ ไปยามพ่อเสี่ยว” และบอกถึงการเผชิญกับวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยพวกเขาได้ให้ความหมายว่า “แม่ใหญ่มาเอาของฝากนำแหตข่อยมาหาข้าว บ้านน้ำท่วม บได้เกี่ยวข้าวเลยจักตัน ปีนี้ไปหาข้าว 5-6 ถือกไปครั้งแรกกับแม่ใหญ่หนู(พี่สาว) ไปทางอาจสามารถไปเยี่ยมพ่อเสี่ยว(เสี่ยวของพ่อ) ได้มา 10 กระสอบ” จากเหตุการณ์นี้ได้แสดงให้การช่วยเหลือระหว่างคนในเครือข่ายความสัมพันธ์แบบผีตัวเดียวกัน

ซึ่งคือเครือข่ายเฉพาะกลุ่มของตระกูล

เนื่องจากการตั้งทำเลถิ่นฐานตามตระกูลภายในพื้นที่ได้เรียกว่า“ซึ่ง” ลักษณะพื้นที่ของการตั้งบ้านเรือนนิยมตั้งติดกันเป็นกลุ่มๆ จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิจักร⁹⁰ ได้บรรยายถึงการเกิดขึ้นมาของซึ่งในบ้านขาวว่า “ซึ่งบ้านน้อยหัวแมว คือว่าตะกี้บ้านคนบ่มีมันเป็นป่าเป็นสวน เขาออกไปอยู่ผู้หนึ่งกะออกไปผู้หนึ่งกะออกไป 9-10เอือน เขากะเอิญว่าบ้านน้อย บ้านน้อยใส่ บ้านน้อยหัวแมวยู่หัวบ้าน โดยคนในอดีตได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของซึ่งในอดีตว่า“คนในซึ่งสมัยแต่กี้ซึ่งเดียวกันจั่งแม่นพี่น้องกันอยู่หน้าใกล้ๆกัน แต่กี้แม่อยู่ซึ่งหนองขี้ควย (บ้านที่อยู่ติดกันในซึ่ง)บ้านแม่ใหญ่สาย วรรณพฤติ เพ็นตาย

⁸⁷ อ้างแล้ว. พ่อใหญ่บัว โพธิจักร.

⁸⁸ อ้างแล้ว

⁸⁹ อ้างแล้ว.

⁹⁰ อ้างแล้ว.

ภาพที่5. การตั้งทำเลถิ่นฐานของตนเองเป็นกลุ่ม(ช่วง)

ไปแล้วแต่ละ พ่อใหญ่หนู วรรณพุดิพันธ์ก็เป็นเจ้าโคตรนำเป็นลูกพี่หญิงแม่ อยู่ติดกันก็ พ่อใหญ่กำหนดแก้ว แม่ใหญ่มน แม่ใหญ่บุญนั้นแล้ว จังแม่นผีตัวเดียวกัน มาอ้อมมาอ้อม กันอยู่ท่อนั้น พอจื่อได้แต่เป็นเด็กน้อย” หรือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลในอดีต จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่จีนได้เล่าการเกิดขึ้นของความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลในอดีตของคน ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวว่า “แต่ก็พื้นบ่มีนามสกุล มีนามสกุล 2455 ลูก4คน 10 ชาย 5 หญิง 5 สิบคนกะต้องมีนามสกุลเดียวกัน ผู้ใหญ่บ้านพื้นดีเกราะเคาะไม้ ว่ามีอนี้ทางการอำเภอ พื้น มาสำรวจว่าผู้ใดจะเอานามสกุลไหนบ้าง ให้ทุกคนรอบครัวมาของแต่งตั้งแต่ก็พื้นชี้เกียนชี้ม้า มา แต่งตั้งนามสกุล นามสกุลจะเป็นญาติกันได้รู้จักง่ายสบาย อย่างพ่อผมนี้ใช้นามสกุลปู่ นามสกุลปู่ ผมเป็นพระเต ปู่ผมเป็นพระเทพสุชา ฉายาพื้น แต่ก็บ่มีนามสกุล พื้นกะเอ็นชื่อเมียกับชื่อผัว น้องอ้ายกันกะไล่กัน เอาน้องอ้ายกามาเหมิดกะใช้สุชา 20 คน เอาพี่น้องหมู่นี้กำหอม เอามา เอามาคุ้มนี้เอานามสกุลชื่อหยั่ง โพนสะทอนดอก คำสะทอนกะมี เราลูกแม่หญิงหลายลูกแม่หญิง พื้นก็มึนามสกุลเต กำหอมหลาย นามสกุลสุชา กะหลาย ผู้ชายหลายสมเสกกัน⁹²” จากความ

⁹¹ อ้างแล้ว.แม่ใหญ่ที หมุนลี.

⁹² อ้างแล้ว.พ่อใหญ่จีน สุชา.

สัมพันธ์รูปแบบตระกูลของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์อันแข็งแกร่ง มาจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดของคนในพื้นที่ในอดีต มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน แต่เมื่อมีการขยายจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้ความเป็นผีตัวเดียวกันไม่จำเป็นต้องเป็นตระกูลเดียวกัน

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของพ่อใหญ่ใหญ่ สาระบิล “แต่ก็จะมีการเีดเือนเีดชาน ติดกันเป็นจุ่ม มักเป็นเครือญาติพี่น้องกัน มีอียังก็ชอยกัน ช่อยพี่ช่อยน้อง⁹³” และจากการที่เครือข่ายช่ง มีพื้นฐานมาจากเครือข่ายความสัมพันธ์ เป็นเครือข่ายทางสังคมแบบตระกูลมาก่อน **คนร่วมช่งกัน มันใกล้ชิดติดกันถือว่าเป็นอ้าย(พี่)เป็นน้องกัน มีงานการกระฮุ่มชอยกัน⁹⁴**

จากสภาพดังกล่าว จึงเป็นตัวกำกับให้คนที่เป็สมาชิกภายในช่ง ต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือกันภายในเครือข่ายช่งของตนเองค่อนข้างสูงอย่างมาก **นอกจากสภาพการตั้งบ้านเรือนที่ติดกันแล้ว ที่นาคนภายในช่งเดียวกันส่วนมาก จะมีที่นาที่ติดกันเนื่องจาก คนภายในช่งมากคนภายในช่งเดียวกันนั้นมาจากรากเดียวกันหนอเดียวกัน เนื่องจากเวลาออกเรือนก็จะแบ่งที่นาของพ่อของแม่⁹⁵** ทำให้สามารถระดมแรงงานได้ง่ายระหว่างคนในเครือข่ายช่งเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการทำนา หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นกลุ่มคนที่เป็สมาชิกในเครือข่ายทางสังคมรูปแบบช่ง จึงมีความจำเป็นต้องลงทุนในเครือข่ายช่งที่ตนเองสังกัดอยู่ การลงทุนคือ การให้สิ่งของ ผลิตผล แรงงาน ตลอดจนเงินตรา เมื่อได้รับการร้องขอความช่วยเหลือกันในกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานบวช ซึ่งช่งให้ความหมายว่า **“งานสำคัญจ้งมีคนตาย กะมาหมด ช่งได้ ๆ อ้ายกันน้องกันเขาจะมา หมด ค่า(หาก)ได้ยีนข้าวมีงานตาย งานบวชคือกัน(ก็เหมือนกัน)มาชอยกันมาเพาะเงินเพาะทอง มีสาดมีหมอนกะธรรมา เพาะหมอน ข้าวสารกะเอาใส่ถุงหิ้ว เงินมาเพาะน้ำ เงินกะผูละ 100 ผู้ละ 50 บาท”⁹⁶**

นอกจากนั้นเครือข่ายช่ง ยังเป็นรูปแบบของการร่วมมือในแรงงานร่วมกันของคนในพื้นที่ฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อเอาตัวรอดร่วมกันของครัวเรือน โดยใช้เครือข่ายความสัมพันธ์รูปแบบช่ง ในการบริหารจัดการให้ลุล่วงปัญหาในชีวิตประจำวันในเรื่องต่างๆ เพื่อประกันการอยู่รอดร่วมกันของเครือญาติ และกลุ่มของตนเอง พ่อใหญ่ใหญ่ สาระบิลได้บรรยายประสบการณ์การใช้เครือข่ายรูปแบบช่งในการลงแขก กล่าวว่ **แขกข้าวก็เว้าพี่เว้าน้องเือน**

⁹³ พ่อใหญ่ใหญ่ สาระบิล.บ้านขาว.อายุ 75 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2545.

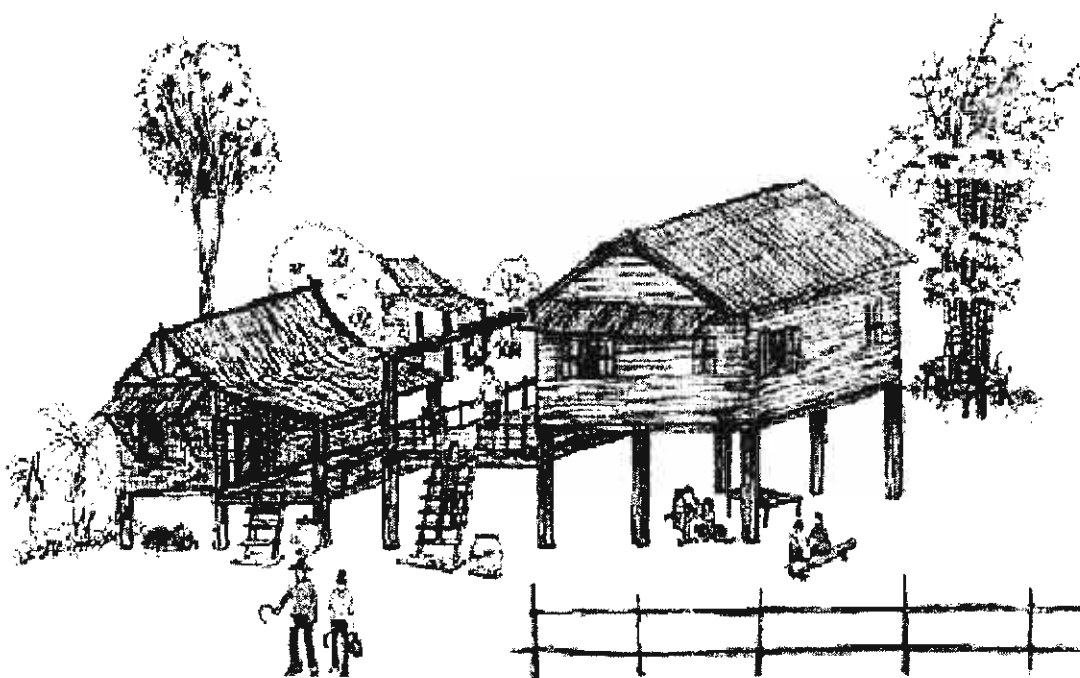
⁹⁴ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.

⁹⁵ พ่อใหญ่หยาด สิทธิบุรี .อายุ 82 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 1 กันยายน 2545

⁹⁶ อ่างแล้ว.

อยู่เลาะกัน ชั่งเดียวกัน แต่ละเอือนก็ส่งตัวแทนมา 1-2 คน เลี้ยงเหล้ายาพื้น อาหาร
ลานจัว ข้าวไก่ เหล้าโทก็เอ็ดเอาเอง เอาแบ่งใส่ เดียวนี้เอ็ดบได้ด้าวจ๊อบ⁹⁷

ภาพที่6.การไปเหล้าข้าวในอดิตนิยมกันทำตามช่ง

จากปรากฏการณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นหน้าที่ของเครือข่ายทางสังคมรูปแบบช่ง เป็นเครือข่ายที่มีพื้นฐานอยู่กับการเป็นการใช้เศรษฐกิจแบบตระกูลในพื้นที่ตนเองเป็นหลักซึ่งนัยที่แตกต่างกัน ดังที่เห็นทั่วไป คือทรัพยากรพื้นฐานช่วยให้แต่ละช่งอยู่ได้ คือ ความเป็นญาติพี่น้อง ถือว่าเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่สำคัญที่ช่วยให้การอยู่รอดของตนเองในครัวเรือนไม่มีปัญหา ในขณะที่เดียวกันให้การช่วยเหลือ ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญอย่างมากและมีความแข็งแกร่งในความสัมพันธ์ระหว่างตระกูล ที่สามารถกำหนดออกมาในชนิดรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ บทบาทของการ ช่วยเหลือในภาพรวมที่ทำให้ผีที่อยู่ในช่งอยู่รอด และเป็นการเน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวในตระกูลในบทบาทต่างๆที่เกิดขึ้น ในการกระชับความสัมพันธ์ของเครือข่ายระหว่างตระกูล

⁹⁷ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่โหล่ สารบิล .

เสี่ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร

การปรับตัวของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมจากในอดีตถึงปัจจุบัน ได้หาวิธีการในการสนับสนุนพฤติกรรมและค่านิยมที่เกิดขึ้นมาของการเอาตัวรอด วิธีการอย่างหนึ่งที่สร้างขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมของการเอาตัวรอดคือ เสี่ยวเหยเกยฮัก⁹⁸ ซึ่งการเกิดขึ้นมาของเสิวนั้น เกิดจากการมีสำนึกร่วมกัน โดยเห็นได้จากคำบอกเล่าถึงการเกิดเป็นเครือข่ายเสี่ยวของพ่อใหญ่พรมมา นามสง่า ที่เป็นเสี่ยวกับนายบัว โอตสะคังในสำนึกร่วมกันว่า“ผู้อื่นมาผูกให้ พ่อเป็นคนว่าเถียงน้อยเถียงใหญ่อยู่อำเภอกุสุม (บัวขาว) ชื่อบัว โอตสะคัง พวกไทบ้านนี้(บ้านขาว)ไปหาข้าวหาปลา ทางพื้น น้ำท่วมข้าวระยะนั้น หาฝ้ายหาหยังมาเช็ญ สมัยเช็ญฝ้ายเลยไปพ่อ ว่าเถียงน้อยเถียงใหญ่คือกัน ผู้ใดมันคือ(เหมือน)น้ำสีเผือก(ผู้ให้สัมภาษณ์)แท้ แม่ใหญ่หย่นก็เลยถามเขาก็กเลยผูกเสี่ยวไว้ให้ อยู่บัวขาวพื้นก็กลับมาบอกพ่อใหญ่ว่าได้ไปผูกเสี่ยวให้อยู่⁹⁹ ให้การยอมรับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งๆที่คนบ้านขาวนิยมมาใช้ ในการสร้างเครือข่ายกันระหว่างผู้ใหญ่ต่อกันและกันว่า“พ่อผูกเสี่ยวให้ตั้งแต่เล็ก พ่อไปหาซื้อเหือน ที่บ้านหนองใหญ่ควยง จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปเห็นย่าง(เดิน)บ่เคียม(เดินกระโดดกระเดก ไม่รีบร้อย)คือกัน เลยผูกเสี่ยวให้ แล้วพื่นกะมาบอกว่าผูกเสี่ยวให้ชื่อท้อมเป็นเสี่ยวกัน รักกันไปมาหาสู่กันคิดถึงกันก็ไปหากัน มีเสี่ยวอีกผู้หนึ่งอยู่บ้านโพธิ์ชัน หมู่บ้านพันขาง ชื่อสุด เคยอยู่ด้วยกันแต่น้อยจนโตสนิทกันก็เลยผูกเสี่ยวให้ บ้านชีโหล่นพ่อเห็นว่าว่าคือกันจึงอีหนูแก่ผู้เสี่ยวให้กะนะ ก็เลยได้ชื่ออีหนู บ้านโพธิ์ตาก “ถ้ามาพีมักินข้าวกันหมอ ก็เลยเป็นเสี่ยวกัน”¹⁰⁰

ใช้ความเป็นผีตัวเดียวกันในการสนับสนุนวิธีการและรูปแบบพิธีกรรมการ ผูกข้อต่อแขน¹⁰¹ จากนั้นกลุ่มเสี่ยวที่ว่ามีลักษณะที่เรียกว่า การ “เป็นเสี่ยวต่อได้”¹⁰² ซึ่งในประเด็นนี้เห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บัว โพธิ์จักรที่กล่าวว่าเกี่ยวกับการเป็นเสี่ยวต่อได้ว่า “บักนี้กับบักนี้เป็นเสี่ยวกันบักนี้มันเป็นเสี่ยวกับบักนี้ต่อกันเป็นพิด ไปโลด”¹⁰³ โดยจากประสบการณ์ได้เล่าการมีเสี่ยวของตนเองว่า “ เสี่ยวมีเสี่ยวที่บ้านหนองกุง และที่บ้านหนองจอก เป็นเสี่ยวสมัยที่เป็นผู้ช่วย(ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)และบ้านคุ่มสะอาด(บ้านหนองแสด) เป็นเสี่ยวกันต่อได้กันคนนี้เป็นเสี่ยวมาก่อน ก็มาแนะนำให้อู้จักกันไปต่อได้ไปเรื่อย ๆ ใจตรงกันถึงเป็นเสี่ยวได้ ถ้าใครเดือดร้อนก็ไปหากัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

⁹⁸ พ่อใหญ่บุตติ พฤษชาติ. อายุ 70 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2545.

⁹⁹ พ่อใหญ่พรมมา นามสง่า.บ้านขาว.อายุ 80ปี.วันที่สัมภาษณ์ 30 มกราคม 2545.

¹⁰⁰ แม่ใหญ่ละอ สาระพล.บ้านขาว.อายุ 52 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 30 มกราคม 2545.

¹⁰¹ อ่างแล้ว.

¹⁰² อ่างแล้ว.พ่อใหญ่บุตติ พฤษชาติ

¹⁰³ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่บัว โพธิ์จักร .

ถ้ามีงานต่าง ๆ ก็มาช่วยเหลือกัน เช่น งานบวช งานบุญ ถ้าเป็นเสียกันแล้วมีแต่รักกัน ไม่มีเรื่องต้องให้ถึงขนาดต้องเลิกกัน”¹⁰⁴

เสียวมีเป้าหมายต่อการนำมาใช้เพื่อเอาตัวรอดในการทำกิจกรรมการหาข้าว ซึ่ง เป็นรูปแบบในการเอาตัวรอดของผีตัวเดียวกัน แม้ว่าเข้าสู่ความสัมพันธ์ในระบบตลาดเห็นได้ จากปัญหาการเกิดน้ำท่วมในปี พ.ศ.2544ในพื้นที่ตนเอง ถือว่าเป็นอุปสรรคในการเอาตัวรอด ของคนในพื้นที่ แม่ใหญ่ละออได้ใช้เครือข่ายเสียวของตนเอง ในเหตุการณ์วันที่ 29 มกราคม 2545 ได้เล่าว่า “ไปยามบ้านเสียว บ้านนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผูก ไหว้แล้วนาน ๆ จึงจะมายามกัน เวลาแม่ไปแลกแม่ก็เลยเว้าว่า มาหาข้าวไปกินน้ำท่วม ข้าว”¹⁰⁵ หรือการให้ความช่วยเหลือคนที่เป็สมาชิกในเครือข่ายเดียวกัน หากเมื่อมีการขอ ร้องขึ้นมาดังแสดงออกมาว่า “มากูพาไปข้าวก่อนจะเอาเอือนเฮา”¹⁰⁶ แล้ว จากนั้นเสียว ได้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงกับทรัพยากรภายในพื้นที่บ้านนาขาม โดยได้พาไปยังบ้านต่างที่ เป็นสมาชิกในกลุ่มทางสังคมของตนเอง โดยให้ความหมายว่า “เสียวพาไปข้าวมาแล้วจึงมา ตักอยู่เอือนให้เพิ่น(เสียว)ไปหาอื่นมาตีมกัน กับข้าวที่อยู่เอือนแม่(ผู้ให้สัมภาษณ์) ถ้าไม่ ได้ข้าวจึงมาตักอยู่เอือนให้ ถ้าได้ข้าวหลายจึงตักข้าวที่อยู่เอือนให้เพิ่นบ่หลาย ผ้าแพร 2 ผืน ข้าว 1 กระสอบ บักหอยให้ 1 มื้อที่ทำอาหารได้ข้าวสารซัก 3 กิโล บางครั้งก็ให้ข้าว พอหมาข้าวครึ่งหนึ่ง ปลาเอียบ(แห้ง) 1 ถัง แดงกวา 1 ถัง บางเอือนให้ถุ้งดำหนึ่ง บาง เอือนให้กะต๋าหนึ่ง แล้วแต่เพิ่นสิให้ ถ้าได้บ่หลายก็ขอตีมแนมนได้หน่อย”¹⁰⁷ ซึ่งสอดคล้อง กับคำบอกเล่าของหลวงปู่หนูที่ได้กล่าวว่า “แต่ก็ไปหาอยู่คือกันแหละไปหาทางพุ่แล้วทาง โคก มันมีหมูมีพวกหลาย ไปนำเอือนเสียว มีเยอะเยอะ จังบ้านหนองแวงห้วยทราย อ้าย จันทาอ้ายบุญมา ไปนี้ก็เอาไว้ให้แ่นเสียวเพิ่นก็พาไปหาแลก”¹⁰⁸

จากจุดนี้แสดงว่าเสียวเป็นผู้ที่ส่งผ่าน และมีสายใยสัมพันธ์ในอำนาจของการ ได้ทรัพยากรสู่การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาว ซึ่งไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าเหมือนกับการยืมหมุยยื่นแมว แต่เกิดขึ้นมาจากวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของสังคม ชาวนา ในการจัดการปรับตนเองให้อยู่รอดจากระบบพื้นที่ทำมาหากิน จากระบบธรรมชาติที่ไร้ การกำกับ พลังธรรมชาตินี้ได้มีส่วนในการกำกับเส้นทางชีวิตในการให้ผลผลิตหรือการแลก เปลี่ยนผลผลิตของตนเอง

เป็นเรื่องของสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาว ไม่ได้ติดตาม การแลกเปลี่ยนในมูลค่าที่เท่าเทียมกัน เหมือนกับการซื้อขายสินค้าในระบบตลาด ในรูปแบบนี้

¹⁰⁴ พ่อทองดี บัวชะรา .อายุ 60 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 23 มกราคม 2545

¹⁰⁵ อ่างแล้ว.แม่ใหญ่นางละออ สาระพล.

¹⁰⁶ ใช้รูปแบบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในเหตุการณ์การประกอบกิจกรรมการไปแลกข้าวของคนในพื้นที่ วัฒนธรรมบ้านขาววันที่ 29 มกราคม 2545.

¹⁰⁷ อ่างแล้ว.แม่ใหญ่นางละออ สาระพล.

¹⁰⁸ พระครูโสภณ เสลคุณเจ้าอาวาสวัดอินทราวาส .อายุ 76 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2544

เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมา ให้ความเข้าใจว่า“เพิ่น(แม่ก้อม)มาหาปลาแดก เอาข้าวมาแลก ปลาแดกบ้านเฮา ข้าว 1 ถังปลาแดก 1 ถัง เอาผ้าห่มมาให้ 2 ผืน เอาข้าวสารให้กระสอบ ป่านหนึ่งกับข้าวจ้าวกระสอบหนึ่ง หลายปีมาแล้วประมาณ 20 ปี เพิ่นบ่ได้ทำนามันแล้งก็ เลยมหาข้าวไปกิน เพิ่นมากัน 2 คน มานำแม่ใหญ่สาพื้นที่้องเพิ่นนั้นแหละ”¹⁰⁹

การไปซื้อของเสี้ยวในฝาคัดของครอบครัว

ความหมายที่เกิดขึ้นมาคือ การให้ความช่วยเหลือทางทรัพยากรต่อกันและกันระหว่างท้องถิ่น ที่ตนเองมีเครือข่ายอยู่ในแต่ละครอบครัว เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ เอาตัวรอดของคู่เสี้ยว ดังนั้นการไปซื้อ จึงเป็นการนำพาไปสู่การแลกเปลี่ยนที่เป็นสิ่งของ ต่อสิ่งของระหว่างกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อการเอาตัวรอด ได้กระจายทรัพยากรภายในเครือข่าย ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น เห็นได้จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่เกษร โพธิจักรได้ แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของการแลกเปลี่ยนดังกล่าว จากประสบการณ์ของตนเองว่า “แต่ ก็แม่ใหญ่ดวงเรามา ได้พาไปซื้อ บ้านห้วยฝาคัดเขาไป ไปซื้อผ้าบ้านเฮา ไปเอือนแม่ใหญ่ดี ง เขาก็ถามเพิ่นว่าตั้งมีงบเฮาของฝากำกูป อี้ตั้งเพิ่นก็ว่าได้ฮียังมาละใหญ่หน่อไม้ บักพร้าว เพิ่นก็เอา เขาไปนำบ้านเฮาไปเอือนแม่ใหญ่ที่ เรากี่เอา”¹¹⁰

ดังเห็นได้จากคำบอกเล่าของของปู่สิงห์ทอง สาระพลที่ได้กล่าวว่า “พาไปซื้อ ก็ มีอยู่หละเนาะคันทึ่น้องมาหา หาน้ำอ้อมแอมไกล้ๆกันนี้แหละ หาน้ำที่น้ำน้องนำหมู่นี้แหละ มีแต่พวกแม่หญิงแหละพาไปซื้ออ้อมแอมหมู่นี้แหละหมุยายหญ่ หมูใหญ่สอนบ้าน

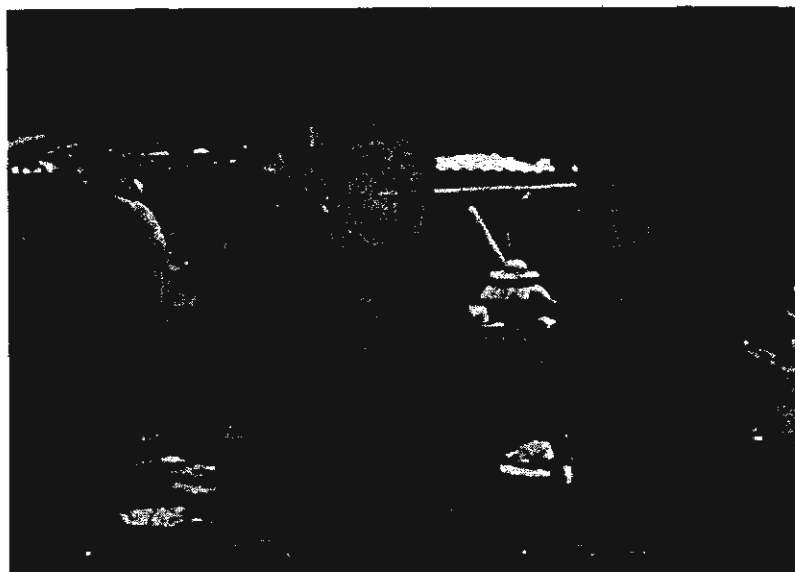
¹⁰⁹ อ้างแล้ว.

¹¹⁰ แม่ใหญ่เกษร โพธิจักร.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2545.

โนนอันแหละ พี่น้องเขาเอง เขาก็ไปเฝ้ากับพี่ว่าพี่น้องข่อยมายาม ขอยข่อยแน่ก็ว่าจ้ง
ซี่ก็เลยได้เอานำกัน บ่อยากเขาก็ได้เอามันขึ้นบได้ พี่น้องทางไกลเห็นมายาม ก็เลยได้
เอานำกันบ่อยากเขาก็ได้เอา พี่นมหาข้าว เขาก็หาแลกกันพอขำนี้ ล้งเทื่อพี่นก็มาหา
ปลาแดก ล้งเทื่อพี่นก็มาหาปลาส้ม พี่นก็มาหาเฮาล้งเทื่อเขาก็ไปหาพี่นล้งเทื่อพี่นก็
มาหาเฮา เปลี่ยนกันชั้นแล้ว พอบันกันไป”¹¹¹

จากจุดนี้ได้ชี้ให้เห็นถึง ความหมายของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ในรูปแบบ”การพาไปชั่ว”ที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อถ่ายทอดแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่มีความ

ป๋าสุด ชาระ.ผู้ที่เคยใช้บริการในช่องทางการชั่ว

แตกต่างของพื้นที่ ซึ่งมีเป้าหมายในการเอาตัวรอดระหว่างสมาชิกของทั้งสองพื้นที่ ได้แสดง
ให้เห็นถึงการเรียกร้องทรัพยากรจากสมาชิกในสถาบันทางสังคมในความหมายของผีตัวเดียว
กันของตนเอง เพื่อกระจายทรัพยากรอาศัยช่วยเหลือกันตามความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านเรือน
เคียง เป็นรูปธรรมที่สุด เพราะว่าประเพณีในเส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่ได้ให้ประสบการณ์
อย่างต่อเนื่อง ที่ว่าวันหนึ่งวันใดทุกคนที่อาศัยในพื้นที่ ได้พบวิกฤติในชีวิตเช่นกันที่ไม่
สามารถปรับตนเองได้ทันทีทันใดไม่ว่าเป็นเรื่องของความเดือดร้อนทางวัตถุ

พื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมของบ้านขาว เป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจของผีตัว
เดียวกันที่ให้ความสำคัญในค่านิยมของการได้มาทรัพยากรในการบริโภคโดยผ่านการให้ การ
กระจาย การแบ่งปันตามเครือข่ายของตนเอง หรือจากกิจกรรมการสาลาในอดีตจากคำบอก
เล่าของแม่ใหญ่ที่ได้เล่าเกี่ยวกับการสาลาว่า “ก็ไทเอียนเดียวกัน มีพ่อเอียนมีลูกมีเต้าไป

¹¹¹ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่สิงห์ทอง สาระพล.

พ่อใหญ่หนู พ่อใหญ่บัว เห็นไปกินข้าวบ้านกันไทเหียนลูกเต๋ามีแม่หมูนีแล้วไปเฮ็ดแนว
อยู่แนวกิน หมูนีก็เป็นผู้ลง แม่เฒ่าแม่เหียน ปลาที่ได้โตมันดึกก็แบ่งไปจั่งซี ตัวมันเป็น
แต่แซบก็แบ่งแบ่งเป็นโตเป็นโต ตามจำนวนผู้ที่แบ่งทอกันปลาน้อยกะแบ่งไปนำกันบให้
ลีนบให้เหลือ ปลาดัวน้อยก็เฮ็ดปลาแดก ตัวใหญ่เอาไว้ถ้ากิน เอียบเอาไว้ถ้ากิน ไปสาฮ์
องปลาฝา นำบวกนำหนองน้ำนา ติดกับซีหลง ใช้คันใช้สา

หรือเมื่อพ่อใหญ่ไพบูลย์ได้ทำการสาปลาเสร็จแล้วมีการใช้เศรษฐกิจแบบการแบ่งปัน
การให้โดยเขาให้ความหมายว่า

1.เอาปลาไปให้อาเส 2 กิโลกรัม ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นพี่น้องกับพ่อใหญ่ไพบูลย์
สาระพล ไปส่ง(ไปให้)เอือนอาเส น้องสาวพ่อใหญ่แหล่ 2 โล

2.เอาปลาไปให้แม่ว่า 2 กิโลกรัม ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นพี่น้องกับพ่อใหญ่ไพบูลย์
เอือนแม่ว่า 2 โล น้องพ่อใหญ่แหล่

3.เอาปลาไปให้แม่ใหญ่หนา แกงหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านกับพ่อใหญ่
ไพบูลย์ ส่งเอือนแม่ใหญ่หนา ปั้นหนึ่ง(แกงหนึ่ง) เพื่อนบ้าน

4.เอาปลาไปให้พี่แหลม แกงหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านกับพ่อใหญ่ไพบูลย์
ส่งเอือนอ้ายแหลมปั้นหนึ่ง เพื่อนบ้าน

5. เอาปลาไปให้แม่ไก่ แกงหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านกับพ่อใหญ่ไพบูลย์
ส่งเอือนแม่ไก่ ปั้นหนึ่งแกงหนึ่ง เพื่อนบ้าน

6. เอาปลาไปให้แม่แดง แกงหนึ่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนบ้านกับพ่อใหญ่
ไพบูลย์ ส่งแม่แดงปั้นหนึ่ง เพื่อนบ้าน

7.เอาปลาไปให้แม่ใหญ่สอน พี่สาวของภรรยา เอาปลาค้อ(ซ็อน)ส่งแม่ใหญ่สอน
เอื้อยสาว 2 โต ปลาค้อใหญ่

การให้แบบแบ่งปันในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในพื้นที่ เป็น
ค่านิยมที่กำหนดให้เกิดกิจกรรมขึ้นมาคือ ปันกันกินส่งพี่ส่งน้อง (แบ่งกันกินให้พี่ให้น้อง)
ยามเพิ่มมีปูมีปลาเพิ่นก็นำมาให้เฮา(เมื่อเพื่อนมีปูมีปลาเพิ่นก็ให้เรา) ยามเฮามีเฮาก็เอา
ไปส่งเพิ่น(เมื่อเรามีก็เอาไปให้เพื่อน) หากบได้ไปส่งหย่านเพิ่นสิว่า(ถ้าไม่ได้ให้กลัวเพื่อน
จะว่า) ไปสาปลาแล้ว บปันเพิ่นกิน(ไปสุบปลาในบ่อแล้วไม่แบ่งปันเพื่อนกินซึ่งถือว่าใจ
ดำ) บมีพีมีน้อง(ไม่มีพี่น้อง) คนเฮาอยู่ผู้เดียวบได้(คนเราอยู่คนเดียวไม่ได้) ,ยามเฮายาก
ก็มาใช้ได้(เมื่อเราต้องการความช่วยเหลือเราสามารถขอความช่วยเหลือได้)ที่มีอยู่ที่เกิด
ขึ้นมาในพื้นที่ และระหว่างพื้นที่ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เกิดขึ้นมาอย่างช้านานจนถึงปัจจุบัน
แม้ว่าได้ลดบทบาทของนัยสังคมวัฒนธรรมแบบการช่วยเหลือกันหรือการแบ่งปัน การให้การ
กระจายทรัพยากรลงไป แต่นั่นได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นมา
จากสังคมวัฒนธรรมของตนเองในท้องถิ่น ซึ่งค่อยๆลดบทบาทลงไปเมื่อ10กว่าปีที่ผ่านมา ใน
ปัจจุบันบางครอบครัว ยังนิยมมาใช้กันอยู่เมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรเพื่อการ

บริโภค สะท้อนให้เห็นว่าคนในอดีต ไม่ได้เบียดเบียนกันและให้ความช่วยเหลือกันเป็นหลักอันเป็นจริยธรรมที่อยู่รอดร่วมกันที่ดั่งาม

การปรับตัวในความสัมพันธ์ระบบตลาด

การปรับตัวของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้สร้างให้เกิดการปรับตัวในการใช้ธรรมชาติ มีผลต่อการสร้างและหาทรัพยากรมาจากระบบตลาดมากยิ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา

การปรับตัวการใช้ธรรมชาติ

พื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาวเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของการกั้นผืนรอบข้างซีหลง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านขาวที่ดำเนินมาอย่างช้านาน คือในปีพ.ศ. 2521 ถือเป็นปีที่เกิดวิกฤติการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ จากเหตุการณ์นี้ ทำให้คนในพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพึ่งพาระบบธรรมชาติ แสดงออกมาในการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่สำคัญคือการเปลี่ยนวิธีการทำนาจากรูปแบบเดิมมาเป็น **"การทำนาปรัง"**ในรูปแบบของนาหว่าน แต่การเปลี่ยนแปลงของคนในพื้นที่ก็มิได้เปลี่ยนแปลงพร้อมกันหมด แต่ค่อยๆเกิดขึ้นมาของการปรับตัววิถีการทำมาหากินเช่น การจะทำนาปรังได้ ต้องใช้เงินมากยิ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับการทำนาในรูปแบบนาดำที่บรรพบุรุษของตนเองเคยทำมาในอดีต ถือเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของการทำนาจากการผลิตเพื่อประกันการอยู่รอดของตนเอง มาเป็นการทำนาที่ทำเพื่อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินมาใช้ในการอยู่รอดของตนเอง และการเปลี่ยนแปลงปัจจัยในการผลิตที่ขึ้นอยู่กับระบบตลาด ซึ่งได้ส่งผลต่อ การดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ให้เปลี่ยนแปลงไป จากการทำกิจกรรมต่างในพื้นที่เพื่อยังชีพปรับตัวจากมนุษย์ตามฤดูกาล เปลี่ยนมาเป็นมนุษย์ที่หากินแบบวันต่อวัน ที่พยายามบังคับต่อระบบธรรมชาติที่ตนเองเคยใช้อยู่ และระบบนี้ได้ทำให้พวกเขาคัดเลือกประเพณี หรือการปฏิบัติใดบ้างที่สามารถดำรงอยู่ได้ หรือต้องสูญหายไป หรือต้องปรับเปลี่ยนหน้าที่และบทบาทไป เพื่อตอบสนองของการปรับเปลี่ยนเวลาในการใช้ระบบธรรมชาติของคนในพื้นที่ ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ เป็นการพึ่งพาจากข้างนอกมากยิ่งขึ้น และความสำคัญของธรรมชาติที่สร้างความเสถียรภาพของตนเองที่เคยเป็นมรดกอยู่กลายเป็นความสำคัญ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยที่เคยนำมาใช้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตวิทยาทางสังคมครั้งใหญ่ของความหมาย**"ผีตัวเดียวกัน"**กลายเป็น**"เพื่อตนเองมากกว่า"**เพื่อช่องหรือผีตัวเดียวกัน

ในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น จากวิถีการและความคิดของการใช้ทรัพยากรของหน่วยงานที่มาดูแลงานด้านท้องถิ่น ซึ่งได้นำวิธีการจัดวางสภาพแวดล้อมของธรรมชาติตามเส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่ โดยแหล่งน้ำที่เคยใช้ประโยชน์ ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยตามวิถีคิดและจิตสำนึกอีกแบบหนึ่งอย่างสิ้นเชิง (ดูภาพที่ 2 ประกอบ)

1.หนองโพนแท่น ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาวว เป็นหนองบ้านโดยมีร่องเสียวต่อมาจากลำชีหลงบริเวณนี้ใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำนา ,การจับปลา เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการดับไฟไหม้หมู่บ้านขาวว ในปี 2441 นอกจากนั้นยังใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวงในอดีตหนองโพนแท่นจะตอดติดกันกับหนองอีเตา และหนองคู ปัจจุบันได้ตัด ถนน รพช.สายเสลภูมิ -โพธิ์ตากผ่าน เมื่อปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์ ทำเป็นสวนสาธารณะที่ตั้งอนุสาวรีย์ขุนขาว

2.หนองคู ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาวว เป็นหนองกว้างและยาวล้อมบ้าน ในอดีตใช้เป็นแหล่งน้ำในการปลูกผัก ปลูกยาสูบ คนบ้านขาววสามารถลงไปจับปลาและสัตว์น้ำได้ ใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวง บริเวณรอบใช้เป็นที่เลี้ยงวัวและควาย และบริเวณริมน้ำมีต้นแก ใช้เป็นไม้ฟืนและเผาถ่าน และเป็นต้นไม้ที่ใช้ในการปลูกครั้งในอดีต เป็นสถานที่สวยที่สุดในบ้านขาววใช้เป็นสถานที่พักผ่อน เป็นสถานที่ใช้ในการจุดบั้งไฟ แต่ปัจจุบันใช้ประโยชน์ได้น้อยลงเนื่องจากการขุดลอก โดย ร.พ.ช. เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ทำให้ลึกและแคบ ไม่สามารถลงไปได้ ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์ ทำเลหนองเปลี่ยนแปลงไป มีผักตบชวา เนื่องจากกลายเป็นหนองน้ำที่ไม่ไหล

3.หนองอีเตา ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาววอดีตเป็นหนองกว้างระหว่างหนองโนนแท่นและหนองคู ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งน้ำในการปลูกผัก ปลูกยาสูบ คนบ้านขาววสามารถลงไปจับปลาและสัตว์น้ำได้ ใช้เป็นสถานที่แข่งเรือสรวง บริเวณรอบใช้เป็นที่เลี้ยงวัวและควาย และบริเวณริมน้ำมีต้นแก ใช้เป็นไม้ฟืนและเผาถ่าน ปัจจุบันถูกถมเมื่อปี พ.ศ. 2535 เพื่อสร้างบึงน้ำมัน และสร้างถนน ทำให้น้ำไม่ไหล และเหลือเนื้อที่เป็นหนองน้อยลงเกือบจะไม่มี

4.ช่องเสียว ตั้งอยู่ในเขตบ้านขาวว ในอดีตใช้เป็นแหล่งน้ำในการทำนาโดยสระ(ตัก)น้ำเข้านาโดยใช้กระชัง (อุปกรณ์ในการสระน้ำ เอาไม้ 3 อันมาผูกเป็น สามเหลี่ยมแล้วใช้ไม้ไผ่สานเป็นกะปอมสระน้ำเข้านา) นอกจากนั้นยังใช้เป็นที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายของคนบ้านขาวว เมื่อมีการขุดลอกช่องเสียวเมื่อ ปี พ.ศ. 2538(ทำฝายน้ำล้นกันลำชีหลงที่บริเวณท่าดินทราย) เพื่อทำเป็นคลองส่งน้ำทำให้ร่องเสียวมีความลึกมากไม่สามารถลงน้ำได้

5.หนองล่อม(อ่างเก็บน้ำบ้านสะทอน) เป็นสถานที่จับสัตว์น้ำและใช้น้ำในการทำนาและเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย บริเวณทางทิศเหนือเป็นพื้นที่ป่าหรือที่เรียกว่าป่าดอนแฮดใช้เป็นป่าช้าของคนบ้านสะทอน

หากเมื่อเปรียบเทียบการใช้พื้นที่ในอดีตที่ผ่านมา เห็นว่าพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชีหลงได้ใช้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในพื้นที่ทั้งในยามปกติ และเมื่อเกิดวิกฤติขึ้นภายในพื้นที่ “ไปหม่อง(สถานที่)ไหนก็มีปลา มีปลาบ่อด(มาก)” ¹¹²นอกจากนั้นยังได้นำมาเพื่อ “เป็นป่าไว้ถ้ำเลี้ยงวัวเลี้ยงควายใช้ปลูกผักปลูกหญ้า ปลูกยาปลูกบักพริก ปลูกบักแตง” หรือนำเอาพื้นที่บริเวณชีหลงมาใช้ต่อการแก้ไขปัญหาในช่วงที่ขาดแคลนการบริโภคว่า“แต่ก็พอใหญ่พื้นเคยเล่าให้ฟังว่า แต่ก็มีอีตปียากเขาพากันไปขุดมันแขงเลาะชีหลงมากินกับข้าว”¹¹³ นอก

¹¹² พ่อใหญ่บัว โพธิ์จักร.บ้านขาวว อายุ 82 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2544

¹¹³ พ่อใหญ่ไพบูลย์ สาระพล.บ้านขาวว.อายุ 54 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

จากนั้นการใช้พื้นที่ซีหลง"ในสมัยโบราณกะไปหาหอยโข่ง มันแข่งกะไปหาทามเลาะซีหลง ปลุกแตงนำซีหลง"¹¹⁴ และเป็นศูนย์กลางพิธีกรรมประเพณีของคนในพื้นที่ว่าทำดินทรายแต่ก่อนเขาเอาพระมาสรงน้ำที่นั่นพระก็ไปฉันท้าวที่นั่น ทำดินทรายตกปะทายที่นั่น ทำกองปะทายขึ้นแล้วก่อไปสรงพระ พระก็ไปสวดทำกองแหลมเหมือนกุ่มข้าว เอาผ้าเหลืองเสียบไม้ไปเสียบรอบกองทรายก็สรงที่นั่นมันเป็นประเพณี ทุกวันนี้ไปทางห้วยพาก ทางห้วยพากน้ำมันลดทีละครั้งเขาสร้างฝายแล้วฝั่งเราก้อบ้นปะทายทางเก่าน้ำเยอะไม่มีที่ไป"¹¹⁵ ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านหันที่ว่า "ทำน้ำที่ติดกับบ้านหนองเรียกทำดินทราย เป็นที่เขาดบปะทาย(การก่อกองทรายในเดือนเมษายน) ของบ้านขาวใช้ทำในหน้าแล้งลงไปดบปะทายที่ซี ชาวบ้านจะไปก่อเจดีย์ทรายแล้วก็นิมนต์พระ ไปแนข้าว ถือว่าไปกินข้าวป่าอาหารที่บ้านใครไปดบปะทายช่วงสงกรานต์ เพราะว่าดบปะทายเสร็จแล้วเอาพระขึ้น สงกรานต์ก็ต้องเอาพระสงฆ์น้ำประดกครั้งเอาพระสงฆ์น้ำเดือน 5 ถึงเดือน 6 ก็เอาขึ้น ก่อนเอาขึ้นต้องดกปะทายก่อน ก่อเจดีย์ทรายแล้วก็ไปแห่ดอกไม้ แห่ดอกไม้แห่เสร็จก็เอาดอกไม้มาปักที่เจดีย์ทราย ถึงวันที่เอาพระขึ้นสรงน้ำเสร็จก็เอาไปไว้ที่เดิม สวดมนต์ 3 ค่ำ เอาพระขึ้นแล้วจึงค่อยเลี้ยงบ้าน เลี้ยงเจ้าปู่ ก่อนลงทำนา"¹¹⁶ นอกจากนั้นยังได้เล่าถึงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณซีหลงของคนบ้านหันว่า "บ้านหันก็บ้นโองปากพันที่ใช้แลกข้าวเหมือนโองมังกรเหมือนกัน เอาดินจากซี(ดินเหนียว)มีบ้านหันและบ้านแห่ที่ทำ ขุดเอาดินเหนียวมาตำเอาไม้มาทำสากทำใช้สากนวดตีๆ (ใช้ดินอย่างเดียว)บ้นเสร็จแล้วก็เอาเข้าเตา เรียงแถวใช้ฟืนดังเอาไปแลกทางกาฬสินธุ์ ใส่แพล่องมาตามน้ำซี เตาของบ้านแห่อยู่ใกล้ซี ก็เอาขึ้น บ้านหันเตาไม่ใหญ่เท่าบ้านแห่ ตอนนี้อย่าครก โอง ถ้วยแล้วเพราะ น้ำซีไม่ลดสูงอยู่ตลอดตั้งแต่มีเขื่อนน้ำซีไม่ลดซักครั้ง เจ้าของที่ดินที่ต่อกับฝั่งซีเขาไม่ให้ เพราะถ้าขุดแล้วน้ำมามันจะเซาะดินพัง ตอนนี้อย่าขุดแล้ว"¹¹⁷

การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ทำมาหากิน ได้มีส่วนต่อการกำหนดเงื่อนไขการคงอยู่ของวัฒนธรรมผีตัวเดียวกัน กลายเป็นประเพณีที่สูญหายไปจากพื้นที่ จากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ได้เล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ประเพณีเอาบุญคุ้มเดียวนี้บ้อเอา แต่ละซ่งๆห่อข้าวต้มข้าวหมกเอาพระมาฉันท้าวในช่วงเดียวกันกะโฮมกันในช่วงหนองซีควย เอ็ดเดือนยี่ ก็เหล่านักเอาบุญคุ้ม ตั้งทุกคน(ตัวตั้งตัวตี)เขากะมาห่อข้าวต้มข้าวหมกเอือนั้นเอือนั้นโฮมกันเอาพระมาฉันท้าว ผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้เฒ่าแก่กว่าหมูนั่นแหละเป็น ผู้บอกว่าให้เอาบุญคุ้ม เอ็ดให้อยู่ชุ่มกินเย็น อยู่ดีมีแวง แต่ก็มันจะมีผีประจำคุ้มพื้นเอ็นผีฆ้อง พื้นปลุกไว้เป็นตูปเป็นหยั่งผีฆ้องช่างแต่ก็มีแต่ละซ่ง"¹¹⁸ สาเหตุของการสูญหายไปของประเพณี เป็น

¹¹⁴ แม่ใหญ่เกษร โพธิ์จักร .บ้านขาว.อายุ 55 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 9 มีนาคม 2545.

¹¹⁵ ย่าพันธ์ ทุมณี.บ้านขาว.อายุ 75 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 16 สิงหาคม 2544.

¹¹⁶ อ่างแล้ว.นายทองดี บัวชะรา.

¹¹⁷ อ่างแล้ว.

¹¹⁸ อ่างแล้ว.

เพราะว่า ประเพณีนั้นไม่ได้เอาไปใช้หรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ดังจากคำบอกเล่าของแม่ใหญ่ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับการสูญหายของประเพณีว่า "มันหายมันซึ่คร้านซึ่ ๗ ประเพณีของเก่าก็ยังอยู่คือเก่า เพี้ยนให้ไปเอ็ดจั้งจัน จักว่าสิเอ็ดอีหยังความหมายของเพี้ยน"¹¹⁹

ความสำคัญของสายน้ำและท้องนาได้ลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในพื้นที่ เป็นผลมาจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำชี มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ส่งผลต่อความไม่มั่นคงต่อการประกอบอาชีพทำมาหากินที่พึ่งพาแต่มแม่น้ำชี(หลง)หรือท้องนาอย่างเดียวก่กล่าวคือ ในอดีตแม้ว่าเกิดการกั้นผนังกำแพงภายหลังปี พ.ศ.2521 เกิดการปรับตัวครั้งแรกที่เผชิญน้ำท่วม แต่เป็นการเกิดขึ้นมาที่เกี่ยวกับภัยธรรมชาติส่วนหนึ่ง และการคาดหวังในผลผลิตที่เกิดขึ้นมาว่าปีหนึ่งได้และปีต่อไปอาจไม่ได้ผลผลิตทำให้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในความมั่นคงของการประกันพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่รุนแรงอย่างที่คิด เพราะสามารถปรับตัวได้คือ มีชาวกินปีหนึ่งอีกปีหนึ่งจับปลาคนในพื้นที่สามารถปรับตัวได้ระดับหนึ่ง ดังการยืนยันในจิตสำนึกที่แสดงออกมาว่า"ขอย เอ็ดนามาตั้งแต่ออกมาอยู่เป็นครอบครัว 16-17 ปีแล้วหละกะได้เอ็ดจั้งจันมาตลอด ข้าวนาปีมันสิบได้เอ็ดเต็มหละไปย เอ็ด 5 ปีกะสิได้อีหยังอยู่ดอกปีหนึ่ง ถ้าว่าน้ำบ่ท่วม สิเป็นมาตลอดจั้งจัน ระยะเวลาอยู่นี้หละ 17-18 ปีระยะนี้หละสิเป็นปีได้ปีเสีย แล้วกะเอ็ดกินอย่างเดียวบได้เอ็ดขายตอนนี้เป็นปีเอ็ดบได้กะสิขานข้าวนาปรังข้าวเจ้าข้าวซ้อข้าวเหนียวกิน กะว่าขายข้าวซ้อข้าวกินกะแม่น ถ้าว่าบ่พอซ้อบ่พอแลกกะแนวอื่นมาซ้อมาแลกอีก"¹²⁰

แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากการกั้นผนังกันน้ำ โดยเฉพาะเขื่อนยางบ้านหนองหอยที่สร้างขึ้นในปี 2537 มีผลโดยตรงต่อความยากลำบากในการปรับตัวของชาวบ้าน กล่าวคือ ในฤดูน้ำหลากในอดีตก่อนกั้นเขื่อนนี้ที่ผ่านมาพื้นที่ทางวัฒนธรรมบ้านขาวจะเผชิญน้ำท่วมประมาณ 3-4 วันก็สามารถอยู่ได้ แต่หลังจากกั้นเขื่อนบ้านหนองหอยที่เกิดขึ้นมาช่องระบายน้ำสามารถทำงานได้แค่ 6 ช่องอีก 2 ช่องชำรุด ในขณะที่เดียวกันระบบการปล่อยน้ำทางกรมชลประทานได้กักเก็บน้ำไว้ตลอดปี"แล้วมาปล่อยในช่วงฤดูน้ำหลากจากการกั้นน้ำของเขื่อน ถึงฤดูฝนน้ำมามากกะอั่งกันหลายแล้วกะมาเปิดออกเทือเดียวมันกะมาท่วมหาพ่หมด เขื่อนที่ปล่อยออกมากะคือเขื่อนลำปาว เขื่อนอุบลรัตน์ เขากะปล่อยมา 3 ปีแล้วกะท่วมทุกปีเลย คั้นเอ็ดจั้งจันน้ำมันกะท่วมตลอดเพราะว่ามาปล่อยตั้งแต่ช่วงหน้าฝน หน้าอื่นบได้ปล่อยจักเทือมันกะเลยท่วม"¹²¹ คนในพื้นที่ให้ความเห็นที่ใกล้เคียงกันว่า"เวลาฝนตกหนักอยู่ทางเหนือ ทางกาฬสินธุ์ กะเขื่อนลำบาวไหลลงมายังทางแม่น้ำชี แม่น้ำยัง เวลามันมาสิไหลมาบ่จบเอื้อขึ้นมาท่วมทีนาเลยบ้านนี้มันบ่มีบ่อนอกหน้ามันกะท่วมทางเหนือเป็นทางดำน้ำกะเลยท่วมตั้งแต่ก่อนบได้บั้นหม่องฮั่นหม่องนี้กะเลยบ่เห็นน้ำ

¹¹⁹ อ่างแล้ว แม่ใหญ่ที่ หมุนลี.

¹²⁰ นาย สมบัติ ประเสริฐสังค์ อายุ 39 ปี อาชีพทำนา และ ทำเฟอร์นิเจอร์ บ้านทรายมูล. วันที่สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2546

¹²¹ เวทีชาวบ้าน. "ปัญหาการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำและอาชีพ" วันที่ 15 มีนาคม 2546.

แก่งจกเทียทุกมีบ้านโนนยางกะบัน บ้านทรายมูลกะบัน บ้านสะทอนกะบันน้ำบ่มีทางไหลมันกะท่วม"¹²²

ทำให้เมื่อเกิดการปล่อยน้ำออกไป มีผลต่อการเอ่อของน้ำที่เกิดขึ้นจากลำน้ำยังและน้ำที่เขื่อนปากมูลเช่นเดียวกันในฤดูน้ำหลาก ไม่สามารถปล่อยน้ำได้อย่างเต็มที่ ทำให้น้ำโขงหนุนขึ้นมา ส่งผลทำให้เกิดน้ำท่วมจาก3วันไปถึง3เดือนเกิดขึ้นมาและการขาดท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ จากการสร้างถนนไปกั้นน้ำมีผลทำให้ลำน้ำยังเอ่อท่วมขึ้นมาหนุนด้วย คนในพื้นที่ทั้ง2ต้องเผชิญปัญหามากยิ่งขึ้นกล่าวคือ ในพื้นที่ บ้านทรายมูล สะทอน หัน หนอง ขวาวใช้เวลาประมาณ2-3เดือนเช่นกัน ยกเว้นบ้านโนนยางที่อยู่บนดอนประมาณ1เดือนตามลำดับผลที่เกิดขึ้นน้ำท่วมได้สร้างความเสียหายอย่างมาก มีผลต่อการสร้างความมั่นคงต่อวิถีชีวิตของตนเองจากการเล่าให้ฟังว่า "กะมีนาอยู่ 9 ไร่แต่กะเป็นมูลบ่ทันได้ไอนดอกฟอกกะปลูกตั้งแต่ข้าวน้ำกะท่วมดอก เอ็ดยามได้น้ำกะท่วม ท่วมมาแล้ว 3 ปีนี้กะบ่ได้เกี่ยวจกเทียสาเหตุมันเกิดจากฝนหรือเกิดจากเขื่อน ฟอกกะคิดอยู่แต่ ตั้งแต่ก็ท่วมกะได้เกี่ยวกินอยู่แวนนาฟอกมันอยู่ลุ่มเนาะน้ำกะท่วมเหมิด ผู้อื่นอยู่ใกล้กันกะท่วมกะเดือดร้อนคือกันนั้นละ การแก้ปัญหาของฟอกกะซื้อข้าวกินเทียละ หมิ่นข้าว มาไว้ถ้ากินกะซื้อน้ำฟ่อน้ำบ้านใกล้กัน แม่ใหญ่บัว ฟอใหญ่แม่ กะล้งเทียกะซื้อเทียละ สอบไปจั่งสิสอบหนึ่งกะ 1,000 กว่าบาท ปีไต่ว่าสิบเฮ็ดกะคือมันสิบท่วมกะดัดสินใจเฮ็ดกะลงทุนเฮ็ด 4,000-5,000 บาททุกปี เฮ็ดมา 3 ปีกะเป็นเงินไปกับน้ำ 15,000 บาท กะล้งเทียว่าน 3 เทียกะท่วม 3 เทียเด้กะล้งปีปีนี้เลยเฮ็ดเทียเดียวกะจบไปน้ำมาท่วมกะเลยบ่เฮ็ดอีก"¹²³

ปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน มีผลต่อการลดการพึ่งพาสายน้ำและท้องนาโดยตรง นอกจากไม่สามารถสร้างความมั่นคงได้แล้วในฤดูกาลผลิต ในขณะเดียวกันในฤดูกาลผลิตข้าวนาปรังในสถานการณ์ปัจจุบันไม่มีความมั่นคง เพราะขาดระบบการดึงลากล้ำ และมีปัญหากรรมสิทธิ์ที่เกิดขึ้นมา ต่อการจัดการระบบน้ำมาใช้ในท้องถิ่นของตนเอง เช่นในกรณีอ่างปลาคุณถึงแม้ว่าเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่

สามารถสนับสนุนน้ำใช้แก่นาปรังต่อพื้นที่วัฒนธรรมบ้านขาวและท้องถิ่นอื่น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมา แต่ละชุมชนต่างอ้างสิทธิกันและกัน มีผลทำให้ไม่สามารถเอาน้ำที่มีอยู่มาใช้ได้แม้ว่าเป็นอ่างน้ำสาธารณะ ดังนั้นการใช้น้ำในช่วงนาปรัง จำเป็นต้องใช้เครื่องสูบน้ำขึ้นมาแทน ที่จะปล่อย จากท่อระบายที่ไม่ต้องจ่ายค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และการคาดหวังในการได้ผลผลิตขึ้นอยู่กับราคาข้าวนาปรัง ไม่มีความแน่นอนว่า"หลังจากน้ำท่วมแล้วกะบ่ได้เฮ็ดหยัง

¹²² นายเฉลียว คำหอม.อายุ63ปี.อาชีพเลี้ยงไก่พันธุ์.บ้านโนนแพง.วันที่สัมภาษณ์ 25 ธันวาคม 2545.

¹²³ พ่อคำอ้าย โพธิจักร.อายุ 47 ปี.อาชีพทำนาและเย็บจักร.บ้านโนนยาง .วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

ลำน้ำยังที่ไหลไปหนุนน้ำท่วมบ้านทรายมูลอย่างต่อเนื่อง(3ปี)

กะไปหาเงินอยู่กรุงเทพฯกับแฟนเพิ่งขึ้นมาเฮ็ดนี้ละอย่างอื่นกะบ่ได้ปลูกปล่อยทิ้งเลย ปีก
ลายให้ผู้อื่นเช่าเฮ็ดกะเป็นพี่น้องนาอยู่ใกล้กันเพิ่นกะชื่อว่าพ่อใหญ่พอง เพิ่นกะเช่าเฮ็ด
นาปีเดียวส่วนที่ได้มาคือข้าวกะแบ่งครึ่งกัน แม่นี้เป็นผู้ลงทุนข้าวปลูก ปู๋ บัดนี้ได้มา
ทอดีกะแบ่งครึ่งกันผู้เฮ็ดให้เพิ่นลงแต่แรงเขาเป็นเงินพอแบ่งแล้วกะได้เงินผู้ละ 17,000
บาท ส่วนปีนี้กะเฮ็ดเองลงทุนจ้างรถไถแต่ว่ารถไถของเจ้าของจ้างแต่คนขับมีล้อละ 100
บาทอียังจ้างเหม็ดเพราะว่าพ่อเพิ่นไปกรุงเทพฯถ้ามีอได้กับมาแล้วว่างกะให้เพิ่นละไป
ไถให้แต่ค่าไถกะจ้างเหม็ดแล้ว 1,300 บาทจากนั้นกะมาจ้างรถไถใหญ่อีกอันนี้เหม็ด
4,000 บาท พอไถแล้วเหม็ดแล้วกะสูบน้ำใส่แม่กะคาดเอาเองรวมเหม็ดตั้งแต่แรก ๆ แต่บ่
ทันแล้วเหลืออีก 2 ไร่ เหม็ด หมิ่นกว่าบาทแล้ว ปัญหาการเฮ็ดนาปีงกะหนูกินนกกะกิน
ข้าว ปูกะคือกัน ข้าวเฮาแล้วข้าวกะราคาบ่ดีลงทุนหลายชื้อปู๋ น้ามัน พอได้ขายข้าวกะ
ได้ถึกมันกิโลกรัมละ 3 บาทหนึ่งมันกะได้ตั้งแต่ทุนกำไรกะบ่ได้สำเฮ็ดเล่นถ้าราคาดีกว่า
นี้ลือคืออยู่ได้จักกิโลกรัมละ 8 บาทเท่าที่เบ็งปัญหามันเป็นจ้งสิมาได้ 5-6 ปีแล้ว”¹²⁴

การปรับตัวแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่คือ ความพยายามทำนาปรังเพื่อขาย
เอาเงินไปซื้อข้าวมากิน มีข้อจำกัดอย่างมาก นอกจากต้นทุนการผลิตจะสูงแล้ว ที่สำคัญ
ราคาข้าวนาปรังไม่มีทำที่ที่ดีขึ้นด้วย ผลที่เกิดขึ้นแรงงานจำนวนหนึ่ง ต้องการความมั่นคงใน
อาชีพของตนเอง โดยเฉพาะการสร้างหลักประกันแก่ครอบครัว เริ่มมีการอพยพออกนอกพื้นที่

¹²⁴ นางเดือนจิตร ฐาธิ.อายุ 36 ปี.อาชีพทำนา ขับริตดู.บ้านทรายมูล.วันที่สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2546.

ที่เป็นไปในรูปของการหารายได้ในรูปเงินตราอย่างแน่นอน อาศัยการขายแรงงานหรือใช้ความสามารถของแรงงานตนเอง ผลักดันตนเองในการสร้างทรัพย์สินใหม่ที่แน่นอนมากยิ่งขึ้นว่า “ ปัญหาที่คนอพยพออกนอกพื้นที่กะยอนหลังจากนาที่เห็ดแล้วน้ำกะท่วมบ่ได้กินข้าวแล้วกะบ่ได้ขาย แถมยังบ้านกะบ่มีงานสิเห็ดคนอยู่บ้านต้องดิ้นรนไปหาหม่องที่มีงานเห็ดคนอยู่บ้านส่วนมากกะพากันไปทำงานกรุงเทพฯ ที่อยู่บ้านกะไปเย็บผ้า แล้วกะไปขับรถแท็กซี่ ไปเห็ดงานโรงงาน เขากะไปโดนแล้วตั้งแต่พ่อกะไปกะทำงานเย็บผ้าอยู่กรุงเทพฯ ได้ 20 กว่าปีแล้วพอได้ลูกได้เมียกะเลยพาเมียกับมาอยู่บ้านเย็บผ้า”¹²⁵ โดยให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ ส่วนมากกะสิไปทำงานต่างจังหวัด พอฮอดเวลามาเขากะมายามเวลาเทศกาล งานต่างๆ ที่พอเห็นกะสิไปทำงานในกรุงเทพฯ สะเป็นส่วนหลายกะไปหาเห็ดงานตามโรงงาน ไปจั่งสิละคนที่ในหมู่บ้านเฮาสาเหตุที่ไปกะยอนอยู่ย่านเอามันฮึดหยากหลายหากินปกล้มปากแล้วแถวบ้านเฮากะบ่มีงานเห็ดหลังจากเหม็ดหน้ามาแล้วกะบ่รู้ว่าสิไปเห็ดอียังกะต้องเลยไปหาทำงานหม่องได้ที่มีงาน ส่วนมากเขากะลงกรุงเทพฯ ส่วนหลายเต้คนอยู่บ้าน”¹²⁶ สิ่งที่เลวร้ายกว่า คือขาดความไม่มั่นใจในการชีวิตอยู่ในลุ่มน้ำชีคือ บางคนต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเอง การประกาศขายที่อยู่อาศัยของตนเองในราคาต่ำเพื่อต้องการสร้างปัจจัยในชีวิตมากกว่านี้ หรือการปล่อยให้พื้นที่ขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม ในขณะที่เดียวกันการใช้แรงงานในวัฒนธรรมตลาดของการสร้างรายได้ใหม่ได้เกิดขึ้น เป็นการปรับตัวเข้าสู่ระบบตลาดอย่างเต็มที่ สิ่งที่เลวร้ายกว่านั้นต่อความไม่มั่นใจในการชีวิตอยู่ในลุ่มน้ำชีคือ บางคนต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเองออกไปอย่างถาวร

¹²⁵ นายดำรงค์ โพธิจักร.อายุ 40ปี.อาชีพเย็บผ้า.บ้านหัน.วันที่สัมภาษณ์.7มกราคม 2546

¹²⁶ นายคำอ้าย โพธิจักร.อายุ 47 ปี.อาชีพทำนาและเย็บจักร.วันที่สัมภาษณ์ 24 ธันวาคม 2545

